Innhold

Innledning 3
Om denne forvaltningsplanen og partnerskapet RNI 4
Det lokale forvaltningssystemet 5
Revisjon av forvaltningsplanen 5
Visjon og mål 6
Intensjonserklæring 6
Nye utfordringer og muligheter 6
Samarbeid gir verdensarven kraft til å bevare, sikre og utvikle FUV for fremtidige generasjoner 7
Hva bevarer vi? 8
Overvåkning og bevaring 9
Tabell over indikatorer for overvåking av verdensarvattributter 10
Hva kan påvirke verdensarven? 14
Slik håndterer vi risiko 15
Samarbeid gir verdensarven kraft som mangfoldig ressurs i samfunnsutviklingen. 17
Verdiskaping 17
Informasjonsarbeid 20
Formidling 20
Internasjonalt samarbeid 21
Forskning 21
Annen medvirkning 22
Samarbeid gir verdensarven verktøy 24
Forvaltningssystemet 24
Lovverk 28
Internasjonale-, nasjonale-, regionale-, og lokale konvensjoner, planer, erklæringer og håndbøker 30
UNESCOs anbefalinger 32
Faglige, internasjonale anbefalinger 34
Nasjonale strategier for verdensarvarbeidet 34
Regionale planer – en ressurs i regional utvikling 35
Notodden – kommunale planer med forbindelser til verdensarven 36
Tinn - kommunale planer med forbindelser til verdensarven 37
Vinje kommunale planer med forbindelser til verdensarven 39
Oversikt over signifikante objekter og bruk av lovverk 40
Formidlingsarenaer i verdensarven 45

Partnerskapsavtalen (2019-2023) 48
Intensjonserklæring 52
Litteraturliste 54
Nettressurser 54

Innledning

Rjukan-Notodden Industriarv *(Rjukan-Notodden Industrial Heritage Site),* i det følgende forkortet med RNI, ble skrevet inn på UNESCOs verdensarvliste i 2015. Norge har, ved å underskrive *Konvensjon om vern av verdens kultur- og naturarv* (Verdensarvkonvensjonen), et ansvar om å ta vare på RNI som verdensarvsted. UNESCO, *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* er FNs organisasjon som arbeider for å skape fred gjennom internasjonalt samarbeid innenfor utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon/informasjon.

På det 39. møte i verdensarvskomiteen i Bonn, Tyskland, i 2015 ble RNI skrevet inn på UNESCOs verdensarvliste med følgende begrunnelser fra *Retningslinjer for Gjennomføring av Verdenarvkonvensjonen* (Operational Guidelines):

> Kriterium (ii): RNI viser en eksepsjonell kombinasjon av industrielle temaer og verdier knyttet til landskapet, som igjen viser til en viktig utveksling av teknologisk utvikling, tidlig på 1900-tallet.
>
> Kriterium (iv): Den teknologiske sammensetningen av Rjukan-Notodden, bestående av damanlegg, tuneller, rør, kraftverk, kraftlinjer, fabrikkanlegg og utstyr, fabrikkbyene, jernbanelinjer og fergesamband, lokalisert i et landskap der naturlig topografi muliggjør generering av hydroelektrisitet i de nødvendige store volumer skiller seg som et eksempel på den nye globale industrien på tidlig 1900-tallet.

RNI ble med dette anerkjent av UNESCO som en kulturarv som det er verdt å bevare for hele menneskeheten - nå og i fremtiden.

En verdensarv er en geografisk avgrenset kulturarv, naturarv, eller en kombinasjon av kultur- og naturarv som har en fremragende universell verdi (outstanding universal value), i det følgende forkortet med FUV. Det kan være et monument, miljøer eller større landskap som på unike måter vitner om jordens og menneskets historie. Verdensarven skal beskyttes, bevares, presenteres og føres videre til kommende generasjoner, og det krever god samhandling mellom aktører innenfor forvaltning, kultur, forskning, næringsliv og frivillighet. Denne forvaltningsplanen vil gi en langsiktig visjon og mål for verdensarvens bevaring i perioden 2023-2026.

Synet på verdensarv har utviklet seg over tid, noe som gjenspeiles i konvensjonens operasjonelle retningslinjer – *«Operational Guidelines for det Implementation of the World Heritage Convention»*, som ble revidert sist i 2021. Bærekraftig utvikling og verdensarvens bidrag til samfunnsutvikling er blitt stadig mer vektlagt i retningslinjene, og det samme gjelder innbyggernes engasjement og deltakelse.

I Norge speiles denne utviklingen i stortingsmeldingen Meld. St. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*. I dette dokumentet presenterte Klima- og miljødepartementet tre nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken, engasjement, bærekraft og mangfold. «Kulturmiljø» ble introdusert som samlebetegnelse og skal underbygge betydningen av helhet og sammenheng i arbeidet med kulturminner, samtidig som at tilknytningen til øvrige klima- og miljøspørsmål er tydeliggjort.

RNI er et verdensarvsted med stor kompleksitet som krever en spesiell tilnærming til bevaring. I UNESCOs håndbok *Managing cultural world heritage* (2013), er begrepet *arv* «heritage» utvidet til å innbefatte ikke bare de konkrete monumentene og bygningene, men å omfatte hele det omkringliggende landskapet som er påvirket av menneskelig aktivitet. En slik kontekst gjelder også for RNI.

Om denne forvaltningsplanen og partnerskapet RNI

Ifølge verdensarvkonvensjonen skal alle verdensarvsteder ha en plan med langsiktig visjon og mål som viser hvordan verdensarven håndteres, og hvordan verdensarvarbeidet er forankret i lokalsamfunnet.

For RNI er det inngått en partnerskapsavtale hvis formål er å sørge for et godt samarbeid, koordinering og oppfølging av verdensarvstatusen. Denne avtalen er inngått mellom fylkeskommunen og de tre kommunene, Notodden, Tinn og Vinje. Disse partene er det som er definert som «Partnerskapet». Oppfølgingen av partnerskapsavtalen skal være i tråd med intensjonserklæringen, verdensarvkonvensjonen og forvaltningsplanen. Partnerskapsavtalen skal sikre samarbeid og koordinering mellom kommunale, fylkeskommunale og statlige myndigheter. Den skal sikre en arena for informasjonsutveksling, diskusjon, rådgivning og avklaring i saker som kan ha innvirkning på oppfølgingen av verdensarvstatusen til RNI. Rådet har ingen formell myndighet etter lovverket, men medlemmene utøver myndighet gjennom sine posisjoner i respektive kommuner og fylkeskommune. Gjeldende partnerskapsavtale ligger vedlagt.

I partnerskapsavtalen gis verdensarvrådet ansvar for utforming, oppfølging og rullering av forvaltningsplanen med handlingsprogram som en av sine faste oppgaver. Forvaltningsplanen for verdensarvstedet RNI er et styringsdokument med formål om å sikre bevaring, bruk og utvikling av verdensarven i tråd med verdensarvskonvensjonens krav og UNESCOs operasjonelle retningslinjer. Planen skal også synliggjøre verdensarven som en plattform for en bærekraftig samfunnsutvikling innenfor rammene av de globale målene og Agenda 2030, FNs bærekraftsmål.

Benevnelsen «forvaltningsplan» tilsvarer begrepet «management plan» i verdensarvkonvensjonens operasjonelle retningslinjer, og er obligatorisk for alle verdensarvsteder. En forvaltningsplan i verdensarvsammenheng favner derfor bredere enn andre forvaltningsplaner i kulturmiljøforvaltningen. Formålet med forvaltningsplanen er ikke å beskrive lovpålagte oppgaver, men vise en retning for hvor RNI skal være til neste forvaltningsplan trer i kraft.

Forvaltningsplanen for RNI består av to deler som brukes som et sammenhengende dokument. Den generelle delen utgjør del 1, og inneholder RNIs beskrivelser av FUV, visjon og mål. Handlingsplanen utgjør del 2 og følger den generelle delens tematiske utforming med handlinger og aktiviteter. I handlingsplanen beskrives også ansvarsfordeling, samarbeid, tidsramme, finansiering og status på fremgang. Handlingsplanen er et prioriterings- og rapporteringsverktøy som skal oppdateres årlig, og skapes som en enighet mellom aktører med ansvar for ulike deler av verdensarvarbeidet. Disse aktørene samles gjennom representanter i verdensarvrådet, som har et samlet ansvar for å følge opp og sørge for handlingsplanens gjennomføring. Ansvarlige aktører kan selv avgjøre om de selv skal gjennomføre tiltakene, eller om de blir delegert til andre instanser.

Forvaltningsplanen for RNI gjelder først og fremst for Partnerskapet, og er ellers tenkt som et verktøy for aktører som er direkte involvert i å bevare, bruke og utvikle verdensarven. Planen skal fungere som et redskap for verdensarvrådet, verdensarvkoordinatorenes arbeid og oppfølging av utviklingen i verdensarvområdet. Den kan også være nyttig for tjenestepersoner, beslutningstagere, ideelle og private aktører som representerer områdets ulike interesser.

Forvaltningsplanen tar utgangspunkt i skissen som finnes i dokumentet *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk* publisert av Miljøverndepartementet i 2012, men anvender et språk og organisering som er mer i tråd med målene i Meld. St. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold.* Denne meldingen er et skifte mot en mer helhetlig

kulturmiljøpolitikk i Norge. De nasjonale målene for arbeidet defineres ikke lenger bare av antall bevarte bygg, men også hvorvidt det skapes engasjement og at bærekraft og mangfold ivaretas i arbeidet. Verdensarvarbeidet skal være et fyrtårn for annen kulturmiljøforvaltning, og det er derfor viktig at RNI har bevisste strategier for å ivareta de nasjonale målene som også samsvarer med internasjonal kulturmiljøpolitikk.

Prosessen med å skrive denne forvaltningsplanen har foregått ved at fylkeskommunen fikk mandat fra VAR til å starte arbeidet i mai 2022. En arbeidsgruppe ble nedsatt 31. august samme år, bestående av de tre kommunale verdensarvkoordinatorene, verdensarvkoordinatoren i fylkeskommunen, representanter fra kulturarvseksjonen i fylkeskommunen, verdensarvsenter, USN og kommunene. Et utkast av planen har vært ute på høring i den andre måned i 2023. Planen har gjennomgått politisk behandling hos alle parter i Partnerskapet og er vedtatt innen september 2023.

Det lokale forvaltningssystemet

Årlig bevilges det en rammetildeling fra Riksantikvaren til RNI som utgjør hovedfinansieringen av RNI. Verdensarvkoordinatoren for RNI blir finansiert over disse midlene, i tillegg til at det skal finansiere verdensarven som fyrtårn og den beste praksisen innen natur- og kulturminneforvaltning når det kommer til tilstand, forvaltning og formell beskyttelse. I tråd med seneste lovreguleringer har fylkeskommunen sitt ansvar knyttet til fordelingen av disse midlene til prosjekter og tiltak som sørger for å gjøre verdensarven til et slikt fyrtårn.

Partnerskapet har selv også avsatte midler til formål i verdensarvarbeidet. Gode eksempler på slike ordninger er «Company Town»-tilskudd og «Merkevare Unesco», for å nevne noen. Ellers er det også mulighet for å søke andre tilstøtende midler i fylkeskommune og kommune.

Hver part i Partnerskapet har deres egen verdensarvkoordinator. Disse skal jobbe og koordinere i kommunene som et nav for utviklingen av verdensarven i deres eget område. Den statlig finansierte verdensarvkoordinatoren koordinerer verdensarvarbeidet i RNI.

Verdensarvrådet (VAR) er Partnerskapets formelle møtearena, og har politisk- og administrativ representasjon fra fylkeskommunen og kommunene. En del aktører er observatører og har talerett i VAR. VAR skal holdes orientert om utviklingen som skjer i verdensarvområdet, og skal bruke forvaltningsplanen som et styringsdokument. Den fylkeskommunale verdensarvkoordinatoren fungerer som sekretær og saksbehandler i rådet, dersom ikke annet er bestemt.

Fylkeskommunen og kommunene har som del av sine ordinære forvaltningsoppgaver også forvaltningsoppgaver knyttet til RNI. Dette gjelder for eksempel oppgaver særlig knyttet til kulturminneloven og plan- og bygningsloven med forskrifter.

Verdensarvsenter ble etablert under Norsk Industriarbeidermuseum i 2018, og ble reautorisert i 2022. Verdensarvsenteret skal formidle kunnskap og historie om RNI.

Revisjon av forvaltningsplanen

Forvaltningsplanens generelle del gjelder for perioden 2024-2028, mens handlingsplanen skal, om nødvendig, revideres årlig i sammenheng med rapportering, slik at tiltakene får en tilfredsstillende oppfølging.

Visjon og mål

Fra foregående planer ligger det noen rammer til grunn for formulering av visjon. RNIs første visjon er senere blitt tilpasset ved å inkludere FNs bærekraftsmål. Visjonen har et 30-årsperspektiv, fra 2015, og er som følger:

> *Særpreget, kulturminneverdiene og tradisjonene ved Verdensarvstedet Rjukan– Notodden er grunnlaget for næringsutvikling, samfunnsutvikling, identitetsbygging og gode levekår, i tråd med FNs bærekraftsmål. Verdensarvstedet har bevart kulturminnene og kulturlandskapet for å vise hvorfor industrisamfunnet ble grunnlagt, hvordan det utviklet seg og fungerte.*

Denne forvaltningsplanens visjon legger den opprinnelige visjonen til grunn, og har trukket ut essensen i hvordan RNI skal jobbe fremover for å nå målene.

Rjukan-Notodden Industriarv – Samarbeid gir verdensarven kraft

For å oppfylle visjonen er forvaltningsplanen organisert rundt tre større tema med egne måltemaer og mål, som alle er gjensidige og utfyllende komponenter i visjonen. Disse omhandler 1) bevare, sikre og utvikle FUV, 2) samfunnsaktør og -utvikling og 3) verktøy for å nå målene.

Handlingsplanen vil være et dynamisk dokument som skal følges opp av verdensarvrådet, og om nødvendig, revideres årlig. Oppfølgingen vil skje ved rapportering om framdrift fra tiltaksansvarlig til verdensarvrådet ved årets siste verdensarvsrådsmøte.

Intensjonserklæring

Partnerskapet har signert en felles erklæring om å respektere og bevare verdensarvens autentisitet og integritet.

Autentisitet betyr at noe er ekte og troverdig. Når det handler om en bygning eller annen form for kulturarv, viser verdensarvkonvensjonens operasjonelle retningslinjer til ulike aspekter som skal hensyntas for at et kulturminne skal opprettholde sin autentisitet. Hensynene kan uttrykkes i form og utførelse, materialer, bruk og funksjon, tradisjonelle metoder, stedets kontekst, immaterielle verdi og stedets sjel. Integritet handler om at verdensarven omfatter alle attributter, eller kjennetegn som bidrar til FUV og at de ulike delene er godt ivaretatt.

Denne intensjonserklæringen ligger vedlagt under kapittelet om verktøy.

Nye utfordringer og muligheter

Den første forvaltningsplanen for RNI ble skrevet til nominasjonen i 2015, og siden denne har det skjedd flere endringer i arbeidet. Verdensarvforvaltningen er i en etablerings- og delvis driftsfase. I tiden som kommer vil en måtte organisere arbeidet slik at flere elementer også kommer over i en driftsfase. Det medfører at flere faktorer nå må sees i sammenheng, for å opprettholde samarbeidet om å styrke vår verdensarvs autentisitet og integritet.

Siden innskrivingen på verdensarvlisten i 2015 har det skjedd flere endringer i verden. Disse endringene vil ha en påvirkning på FUV, enten i en direkte forstand eller i en indirekte forstand. En

kan dermed gjøre det lurt i å organisere arbeidet innenfor RNI slik at det blir mer bærekraftig, noe handlingsplanen vil fange opp i tiltakene.

For å imøtekomme klimapåvirkningene vedtok alle verdens land Parisavtalen i 2015, den første folkerettslig bindende avtalen som forplikter tilsluttende land å iverksette klimatiltak. Samme år vedtok alle FNs medlemsland Agenda 2030, FNs bærekraftsmål. Disse to tiltakene har mange likhetstrekk, men en grunnleggende endring som ble aktualisert i disse tiltakene var at nyere samfunnsendring skulle foregå etter bærekraftige prinsipper. Dette kunne gjelde alt fra å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimapåvirkningene innen 2030. Forvaltningsplanens visjon og handlinger vil strebe etter å bidra til at Norge følger opp forpliktelsene til både Parisavtalen og FNs bærekraftsmål. Disse forpliktelsene kan gi nye muligheter for RNI i form av bærekraftige løsninger og nye, grønne arbeidsplasser.

Lokalt er demografiendringer en underliggende utfordring for RNI. Eventuell fraflytting og endringer i befolkningens alderssammensetning kan få konsekvenser for videre utvikling av RNI. Norges større byer har opplevd en stigende tilflytning i flere år. En konsekvens av dette viser seg som en markant fraflytting fra områder som kan eksemplifiseres med RNI. Ringvirkninger av eventuelle demografiske endringer kan skape utfordringene for vedlikeholdet og ivaretagelse av verdensarvens autentisitet og integritet, og dermed øke kostnadene. Det er derfor en langsiktig forutsetning for verdensarvarbeidet at industriarven tar sikte på å bidra til tilflytting og bolyst i verdensarvområdet. Handlingsplanen adresserer disse utfordringene i konkrete tiltak.

Finansieringen av en verdensarv som RNI, er i dag avhengig av en sammensatt portefølje av relativt mindre offentlige tilskudd, hvorav de aller fleste tilskuddene går til kortvarige prosjekter, eller mindre vedlikeholdstiltak. RNI er en finansielt krevende verdensarv, og det er store etterslep i vedlikeholdet av verdensarvobjektene. Forutsigbar finansiering av drift kan dermed ikke imøtekommes av dagens finansieringsordninger.

RNI har omfattende dokumentasjon i forskjellige samlinger og arkiver, som mer eller mindre er utilgjengelig for befolkningen. Denne dokumentasjonen vil være av stor betydning, ikke bare for huseiere, men for offentlig forvaltning og næringsliv, når det kommer til utbedringer, tilbakeføringer og andre tiltak i RNI. Infrastrukturen i en slik formidling ligger allerede til rette ved at nettsiden Industriarven.no kan fungere som formidlingskanal og felles, offentlig tilgjengelig, kunnskapsbank for RNI. Medvirkning og engasjement må være mer fremtredende i årene som kommer, og digitalisering av verdensarvens dokumentasjon kan bidra til dette.

Samarbeid gir verdensarven kraft til å bevare, sikre og utvikle FUV for fremtidige generasjoner

Vannkraften fra Vinje, og industribyene Rjukan og Notodden, utgjør et fremragende eksempel på industrireisingen som fant sted i Norge ved begynnelsen av 1900-tallet. Norges energiressurser var på den tiden, i all hovedsak, knyttet til trevirke og vannkraft, og det var kraften fra vannet som muliggjorde en rask omlegging av jordbrukssamfunnet i området til å bli et industrisamfunn. Industriprosjektet markerte en ny tid for Telemark og Norge.

Tungindustrien som utviklet seg rundt om i verden på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var energikrevende. I mange land, slik som i USA, Tyskland og Storbritannia møtte man

energibehovet med kull. Norge hadde derimot lite naturlige forekomster av kull, i stedet hadde Norge store mengder vann.

I en tid da muligheten til å føre kraft over store avstander var begrenset og økonomisk krevende, ble produksjon og lokalsamfunn etablert der kraften fantes. Byggingen og etableringen av verdens største vannkraftverk i avsidesliggende dalfører under Europas største høyfjellsplatå var i seg selv en oppgave som krevde enorme ressurser både finansielt, menneskelig og teknologisk. De nye industribyene ble bygd for fremstilling av «Norgesalpeter», et gjødselprodukt man produserte gjennom den nyutviklede metoden «Birkeland-Eyde metoden» og senere «Haber-Bosch metoden».

At utbyggingen i Telemark ble realisert, skyldes vitenskapelig utvikling og entreprenørskap i nært samarbeid med utenlandske finansielle aktører. Teknologisk og organisatorisk fremstår Rjukan og Notodden som et norsk fyrtårn for en utvikling som også skjedde samtidig, og i vekselvirkning, med flere land. Produksjonen forsynte en global etterspørsel for nye gjødselprodukter.

Transportsystemet som måtte bygges for å knytte fabrikkene og industribyene sammen med omverdenen og verdensmarkedet, er et uttrykk for nødvendighet. Nettopp fordi man måtte bygge fabrikkene så nærme kraftkildene måtte infrastruktur ned til havet, og videre eksport på skip, bygges ut. Systemet med to jernbanestrekninger forbundet med jernbaneferjer over en innsjø er unik i norsk sammenheng.

Hele samlingen av kraftstasjoner, fabrikker, transportsystem og bedriftsbyer ble skapt av visjonære og ambisiøse personer. Planene ble realisert ved slit og innsats fra en stor arbeidsstyrke under den organisatoriske rammen av ett selskap, *Norsk Hydro-Elektrisk Kvælstofaktieselskab (Norsk Hydro)*. RNI fremstår dermed som en manifestasjon av hvordan innovasjoner, kapital og menneskelig skaperkraft formet en grunnleggende ny virkelighet tidlig på 1900-tallet.

Vannet som lå til grunn for utbyggingen kom fra Møsvatn. Industrieventyret har sin bakside i at flere beboere på Møsstrond, så vel som andre steder i industriarven måtte omstille livene sine og i ytterste konsekvens flytte fra gård og grunn. Rundt Møsvatn lå et etter forholdene livskraftig selvbergingssamfunn, basert på jordbruk, dyrehold, jakt og fiske. Gårdsdrift langs bredden var navet i bygdesamfunnet, og dermed ble omkostningene store da reguleringen av vannet endret landskapet. For dess høyere dammen og reguleringshøyden ble, desto større ble den jevne vannføringen gjennom kraftverkene mellom vidda og havet, og produksjonen økte. Men da vannet steg, ble også mer jordbruksland demmet ned. Reguleringene førte til at et areal på rundt 30.000 dekar ble satt under vann. Natur- og kulturarvverdier gikk tapt med disse reguleringene.

RNIs FUV følger i all hovedsak perioden 1905-1945 med enkelte unntak.

Hva bevarer vi?

RNIs FUV kommer frem gjennom de fire tematiske hovedkomponentene: vannkraft, industri, transportsystem og bedriftsbyene. Hver hovedkomponent er igjen inndelt i bestanddeler som kalles attributter. RNI har 13 slike attributter. Det er disse som til sammen utgjør FUV. Innenfor hver av disse attributtene er det valgt ut «signifikante objekter», som eksempler på detaljer knyttet til hvert attributt. Det er imidlertid helheten av alle de 13 attributtene som er verdensarv. I tillegg har vi objekter/områder, og buffersoner, som beskrives som oppsluttende verdier. De er ikke verdensarv, men støtter på ulikt vis opp om verdensarvens historiefortelling. Det er et viktig prinsipp at vi alltid tenker på RNI som et helhetlig område.

RNI er innskrevet etter følgende kriterier i Operational Guidelines:

Kriterium (ii)
Representerer en viktig utveksling av menneskelige verdier innenfor en tidsperiode eller kulturområde i verden, når det gjelder utvikling innen arkitektur eller teknologi, monumentalkunst, byplanlegging eller landskapsutforming.

Industribyene Rjukan og Notodden ble etablert som følge av en internasjonal industrialiseringsprosess hvor bruken av vannkraft til energiproduksjon var blitt tilstrekkelig utviklet. I et internasjonalt perspektiv førte tilfanget av nye industriprodukter og rekken av teknologiske oppfinnelser som ble skapt i løpet av et begrenset tidsrom, til gjennomgripende samfunnsendringer. Forutsetninger for disse hendelsene er en internasjonal utveksling av resultater innen vitenskap og forskning, av kapital for investeringer, og av omsetning av varer.

Rjukan, Notodden og Møsstrond er resultat av endringene som skjedde, men stedene har også gitt bidrag til disse endringene. Produksjonen av kunstgjødsel etter lysbuemetoden var den norske fysikeren Kristian Birkelands oppfinnelse. Senere ble Haber-Bosch- metoden benyttet og videreutviklet. Rjukan og Notodden var åsted for framragende prestasjoner som representerer viktig tilvekst for menneskeheten på vitenskapens og ingeniørkunstens områder.

Kriterium (iv)
Er et fremragende eksempel på en bygningstype, et arkitektonisk eller teknologisk kulturmiljø eller et landskap som illustrerer en viktig fase/viktige faser i menneskets historie.

Som epoke inntraff den andre industrielle revolusjon først i den vestlige verden, der kull og hydroelektrisk energi muliggjorde utvikling av energikrevende industri, og nye produkter og steder ble skapt. Rjukan – Notodden er et fysisk resultat av, og uttrykk for, denne utviklingen. Fire tematiske komponenter med tilhørende verdensarvattributter for vannkraft, industri, transport og bedriftsbyer inngår i verdensarven. Helheten av demninger, tunneler og rør for føring av vannet til kraftstasjonene, føringstraseer for kraftlinjer til fabrikkene, industriområdene, fabrikkbyene med boliger og sosiale institusjoner, jernbanelinjer og ferjestrekning med navigasjonsinnretninger er formet under en mektig naturs premisser. Til sammen er de et fremragende eksempel på teknologiske nyvinninger og industrilandskap skapt under historiske forutsetninger som var til stede i et konsentrert tidsrom.

Overvåkning og bevaring

For å bevare og styrke FUV i verdensarvområdet, trengs det kunnskap om tilstand og vernesystemer for overvåkning. Grunnlaget for overvåking er rapporter om tilstand og vern, og kunnskap om eventuelle påvirkninger, muligheter og trusler. Forvaltningen og kulturmiljømyndighetene har ansvar for å fremskaffe dette.

Vurderingen av tilstandsgrad er basert på *Norsk Standard 16096: Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger*. Målet med tilstandsanalysen er å kartlegge objektenes tilstand og angi behov for nødvendig tiltak og danne grunnlag for mer detaljert planlegging, videre undersøkelser og gjennomføring. Det er benyttet 3 tilstandsgrader med følgende betydning:

• TG 1: I god stand, ordinært vedlikeholdsnivå, det vil si at det bare er nødvendig med planlagt vedlikehold.
• TG 2: Det er nødvendig med moderate utbedringer.
• TG 3: Det er nødvendig med store utbedringer. Omfatter også sammenbrudd og total funksjonssvikt.

Den nåværende tilstanden til FUV, dvs. de fire pilarene med tretten attributter vurderes samlet sett til å være god, men med en rekke behov for moderate til store utbedringer av enkeltdeler. Vannkraften er vurdert til ordinært vedlikeholdsnivå (TG1). Transportsystemet har store mangler, og har behov for større utbedringer (TG3). Industripilaren har behov for moderate utbedringer på lavere nivå (TG2). Fabrikkbyene er jevnt over i god stand, men enkelte objekter har behov for moderate til store utbedringer.

Selv om en på et helt overordnet og samlet nivå kan være på ordinært vedlikeholdsnivå, vil det kunne være enkeltdeler og objekter som har tilstandsgrad 3. Over tid kan dette påvirke helheten. Tilstanden på enkeltdeler og objekter kan endre seg på kort tid både til det bedre gjennom istandsetting og tilbakeføring og til det verre med forfall og hendelser. Et kontinuerlig kartleggingsarbeid på objekt- og detaljnivå er derfor nødvendig for å kunne gjøre samlede vurderinger av tilstanden innenfor verdensarven.

Den viktigste loven når det gjelder beskyttelse av verdensarvområdet og buffersonen er *Lov om planlegging og byggesaksbehandling* (plan- og bygningsloven). I tillegg er det spesiallover som har betydning for ivaretagelse av verdensarvområdet og buffersonen. Dette gjelder spesielt *Lov om kulturminner* (kulturminneloven). *Lov om forvaltning av naturens mangfold* (naturmangfoldloven) har også bestemmelser som kan være av betydning for vern av naturområder, spesielt vil dette gjelde buffersonen. *Lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m.* (energiloven) og andre lover i forhold til vassdragsregulering og kraftoverføring har betydning for kraftproduksjonsanleggene.

Når vi kjenner tilstand og grad av vern, kan disse kriteriene overvåkes og følges over tid. Kunnskap om kulturmiljøenes tilstand, hvordan de utvikler seg og årsaker til endringer, er en grunnleggende forutsetning for en faktabasert politikkutforming og forvaltning av verdensarven. Miljøovervåking av både natur- og kulturverdier produserer resultater gjennom systematisk og langsiktig innhenting av data og bidrar dermed til denne kunnskapsutviklingen.

Digitalisering kan bidra til å styrke bevaringen ved å gjøre dokumentasjon knyttet til kulturminner og andre elementer i RNI, tilgjengelig for befolkningen. I tillegg til tilgjengeliggjøring av målt kunnskap vil det også bidra til åpenhet og engasjement på bevaringsområdet. Det kan igjen bidra til ytterligere kunnskapsproduksjon gjennom tilbakemeldinger fra befolkningen.

Det er utarbeidet et sett med indikatorer for overvåkning av verdensarven. Den ligger vedlagt som tabell over indikatorer for overvåking av verdensarvattributter. Den sier noe om periodisering av overvåkningen, omfang og metodikk. Ansvaret for oppfølging og koordinering av dette ligger hos partnerskapet.

Tabell over indikatorer for overvåking av verdensarvattributter

Fokus	Indikator	Metode	Intervall	Ansvar	Plassering av data	Relasjon til attributter/ objekter
Fysisk tilstand	Antall signifikante objekter med akseptabel autentisitet og integritet.	Foto-dokument-asjon og vurdering	Hvert tredje år og rapport-ering	Riksanti-kvaren og Telemark fylkes-kommune.	Telemark fylkes-kommune.	ID 1.1-13-23

		av endring over tid.	hvert sjette år.			
	Antall signifikante objekter med akseptabel antikvarisk tilstand etter Norsk Standard 16096: Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger.	Foto-dokument-asjon og vurdering av endring over tid.	Hvert tredje år og rapport-ering hvert sjette år.	Riksanti-kvaren og Telemark fylkes-kommune i sam-arbeid med kommun-ene.	Riksantikva ren (Askeladde n) og Telemark fylkeskom mune (foto).	ID 1.1-13.23
Funksjon	Antall signifikante objekter i bruk.	Kvantifi-kasjon over tid.	Hvert tredje år og rapport-ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Telemark fylkes-kommune.	ID 1.1-13.23
Siktlinjer og utkikks-Traseer.	Antall definerte siktlinjer med sikt inn mot verdensarv-området.	Foto med faste GPS koordi-nater.	Rapport ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Telemark fylkes-kommune	Kart 3.1 og 3.2 over siktlinjer for ID 1-13 og buffersone.
	Antall definerte siktlinjer og utkikkstraseer hvor vegetasjons-rydding er blitt gjennomført.	Kvantifi-sering over tid.	Rapport-ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Telemark fylkes-kommune.	Kart 3.1 og 3.2 over siktlinjer for ID 1-13 og buffersone.
Utvik-lings-press.	Andel av totalt antall utviklingsplaner etter plan- og bygningsloven i området hvor kulturminne-myndighetene foreslår innsigelse.	Kvantifi-sering over tid.	Rapport-ering hvert sjette år.	Telemark fylkes-kommune.	Telemark fylkes-kommune.	ID 1-13 og buffersone
	Antall byggesaker med nybygg eller endring av bygg etter plan- og bygningsloven som anbefales stoppet av kulturminnemynd ighetene	Kvantifi-sering over tid.	Hvert tredje år og rapport-ering hvert sjette år.	Telemark fylkes-kommune.	Telemark fylkes-kommune.	ID 1-13

Natur-hend-elser	Antall hendelser med flom, ras, vind og brann som rammer FUV.	Kvantifi-sering over tid.	Rapport-ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Telemark fylkes-kommune	ID 13-13 og buffersone
Besøks-opplevel-ser og statistikk.	Antall gjestedøgn per år i kommunene per 100. innbygger.	Kvantifi-sering over tid.	Årlig oppsum-mert hvert sjette år.	Kommun-ene.	Telemark fylkes-kommune (http://ww w.statistikk nett.no/).	ID 1-13 og buffersone
	Antall besøkende til attraksjoner med inngangs-billett (som verdensarvsenter, omvisninger, Krossobanen, NIA med Rjukan-banen, ferjene, Vemork).	Kvantifi-sering over tid.	Årlig, oppsum-mert hvert sjette år.	Kommun-ene.	Telemark fylkes-kommune (http://ww w.statistikk nett.no/).	ID 1-13
	Tilfredshet med informasjon (verdensarv senter, skilting, web, brosjyrer, merkede turløyper, omvisninger etc.).	Digital bruker-under-søkelse skal utvikles.	Kontin-uerlig og rapport-ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Kommun-ene.	ID 1-13
	Slitasje på besøks-fasiliteter (skilt etc.).	Visuell observa-sjon.	Kontin-uerlig og rapport-ering hvert sjette år.	Kommun-ene.	Kontin-uerlig og rapport-ering hvert sjette år.	ID 1-13
Forskning	Antall publiser-inger av viten-skapelige bøker, artikler og skrifter relatert til RNI.	Bibliome-trisk utdrag fra data-basen CRIStin (Currently Research Info System in Norway) når ny versjon 2.0 er ferdig.	Rapport-ering hvert sjette år.	Telemark fylkes-kommune.	Telemark fylkes-kommune.	ID 1-13, buffersone og opp-sluttende verdier.
Eieres deltag-else/ Engasje-ment.	Antall søknader om endring av signifikante objekter etter plan- og	Kvantifi-sering av endring over tid.	Årlig, opp-sum-mert	Telemark fylkes-kommune og	Telemark fylkes-kommune.	ID 1.1-13.23

	bygningsloven og kulturminne-loven.		hvert sjette år.	kommune-ne		
	Antall søknader om støtte til antikvarisk istandsettelse fra kommunale tilskudds-ordninger.	Kvantifi-sering av antall søknader innenfor RNI.	Årlig, oppsum mert hvert sjette år.	Kommune -ne	Kommune-ne	ID 2.1, 6.1, 12.1, 2 og 4, og 13.1, 4, 5, 7-9, 11-14 og16-23.
	Antall søknader fra verdensarv-området til Norsk Kulturminnefond.	Kvantifi-sering av antall søk-nader innenfor RNI	Årlig, oppsum mert hvert sjette år.	Telemark fylkes-kommune.	Telemark fylkes-kommune.	ID 2.1, 6.1, 12.1, 2 og 4, og 13.1, 4, 5, 7-9, 11-14 og 16-23.
	Antall søknader om tilskudd fra Riksantikvaren.	Kvantifi-sering av antall søknader innenfor RNI.	Årlig, oppsum mert hvert sjette år.	Riksanti-kvaren og Telemark fylkes-kommune.	Riksanti-kvaren (Aske-ladden).	ID 1.1-13.23

Hva kan påvirke verdensarven?

RNI har en stor geografisk utstrekning og et sammensatt innhold. I en slik kontekst er det flere mulige påvirkningsfaktorer. Overvåkningssystemene passer på hva som skjer i RNI, mens formelle utredningsverktøy skal vise vei for trygge utviklingsprosesser i RNI.

Utbyggingspress kan sees i flere sammenhenger. Anleggene for kraftproduksjon ligger i hovedsak i områder med lite utbyggingspress. God dialog med grunneier, byggherre og selskap er den beste fremgangsmåten for å forsikre seg om at FUV blir ivaretatt i byggeprosjekter.

Fabrikkområdene på Notodden og Rjukan huser i dag flere industri-, kontor- og servicevirksomheter. Som med kraftproduksjonen vil også her god dialog på et tidlig stadium være grunnleggende for ivaretakelsen av FUV. Dersom ikke dialog fører frem vil andre tiltak måtte vurderes.

Jernbaneanlegget mellom Notodden og Tinnoset (Tinnosbanen) er i statlig eie og forvaltes av Bane NOR. Banen har store behov knyttet til tilbakeføring og vedlikehold. I de kommende årene vil dette anlegget være en prioritert satsning for Partnerskapet.

Rjukanbanen er i dag en del av Norsk Industriarbeidermuseum, og ivaretas som museumsbane. En tidligere fabrikkbygning på Rjukan er konvertert til lokstall for lokomotiv og vogner. En avtale signert mellom NIA og fylkeskommunen definerer bruk av byggets areal. Både Tinnosbanen og Rjukanbanen er fredet. Som med Tinnosbanen krever også Rjukanbanen betydelige ressurser til vedlikehold og reparasjoner.

For begge byene er den største utfordringen knyttet til bolig- og byutvikling. Bytting av elementer som vinduer, panel og taktekking er et ønske fra flere beboere, og dagens regulering kan til en viss grad styre utskiftningene i tråd med styrking av FUV. I tillegg bidrar god informasjon, veiledningsmateriale og tilskuddsordninger til at istandsetting gjøres etter antikvariske prinsipper.

Tiltak og utbygging i buffersonen kan ha en innvirkning på FUV. Det er viktig å opprettholde etablerte siktlinjer som er definert i kart fra nominasjonsdokumentet.

Fjellsidene langs Møsvatn, Tinnsjøen og Heddalsvannet ligger i buffersonen. Disse er bratte og for det meste ubebygde områder hvor det ikke er utbyggingspress. I området ved Møsvatn vil det kunne være aktuelt med noe ny fritidsbebyggelse, men plan- og bygningsloven vil regulere dette slik at det ikke vil være en trussel for FUV. En utfordring for Møsstrond er ikke bare utbygging, men også fraflytting. En uheldig demografisk utvikling kan på sikt føre til at et unikt bygdesamfunn blir fraflytta med gjengroing og endring av landskapet i buffersonen som konsekvens. Gjengroing av kulturlandskapet er allerede i gang, noe som medfører fare for tap av arter og redusert opplevelsesverdi for reiselivet.

Det er utarbeidet en konseptvalgutredning for fremtidig E134. Den ble vedtatt av regjeringen i 2011, før innskrivingen på UNESCOs verdensarvliste. Utredningen viser at ny E-134 vil krysse verdensarvområdet en gang i fremtiden.

Blant naturpåvirkningene av verdensarven, utgjør også her klimaendringene en stor utfordring. RNI er utsatt for blant annet kastevinder, jordskred, steinras, flom og skogbrann. Sterke lokale vinder kalt «hardvind», har til tider ført til store materielle skader i Vestfjorddalen, og høsten 2021 ble det rapportert om større skader på Rjukanbanen som følge av sterk vind. DF Ammonia var under samme episode utsatt for fare.

Møsvatns fyllingsgrad skaper utfordringer ved både svært lav, og svært høy vannstand. Begge scenarioer har forekommet i nær fortid.

I tillegg til at et våtere klima utløser flere skred, er det også usikkerhet knyttet til hvilken påvirkning et varmere vintervær hvor frost og tining hyppig avløser hverandre, vil ha på de mange betongstrukturene i verdensarven.

Slik håndterer vi risiko

Norge har et etablert system der ulike instanser behandler ulik type risiko.

Planer på internasjonalt, nasjonalt, regionalt og lokalt nivå gir innsikt i både hvordan man ønsker å bevare FUV, men også oversikt over hvordan man ønsker å utvikle dem. Noen samfunnsmessige strukturendringer inkluderer en utredningsprosess, og andre krever ikke en slik prosess.

Ved tiltak som det er usikkerhet om det kan komme i konflikt med verdensarvverdiene i eller utenfor et verdensarvområde skal en KUVA (Konsekvensutredning for verdensarv) gjennomføres. I Norge legges Plan- og bygningsloven til grunn, med tilhørende forskrift og veileder om konsekvensutredninger. Av dette følger ansvar og roller for tiltakshaver og de ulike myndigheter og nivåer.

KUVA
UNESCO og de rådgivende organene til verdensarvskomiteen har gitt ut nye veiledere for å vurdere virkninger fra prosjekter som kan påvirke planetens mest verdifulle natur- og kulturarvsteder. Designet spesielt for natur- og kulturarvforvaltningsinstitusjoner, myndigheter og prosjektutviklere, har den som mål å hjelpe til med å finne de best mulige løsningene for å møte både bevaringsprioriteringer og behov for tiltaket.

Se vedlegg for oversikt

Måltema og mål
Samarbeid gir verdensarven kraft til å bevare, sikre og utvikle FUV for fremtidige generasjoner. RNI har spesifikke måltemaer og mål for å bidra til dette formålet.

- Måltema: Bevaring og styrking av de fremragende universelle verdiene
    - *Objektene tilstandsregistreres*
    - *Produksjonsutstyr sikres*
    - *Tinnosbanen vedlikeholdes*
    - *Signifikante objekter i Hydrobyene med TG3 settes i stand*
    - *Det vurderes justeringer i verdensarvgrenser*
    - *Det vurderes utvidelse av liste over signifikante objekter*
    - *Historiske arkiver fra privat sektor bevares og tilgjengeliggjøres*
    - *Rjukanbanen og rullende materiell er tilstrekkelig ivaretatt*
    - *Det skal utarbeides veiledere for byområdene*
    - *Kompetanseheving*
- Måltema: Bevaring og styrking av verneformål
    - *Behov for juridisk sikring overvåkes*
    - *Det utarbeides planer for å sikre juridisk vern*
    - *Skjøtselsplaner for siktlinjer*

    - *Implementere systemet for overvåking*
- Måltema: Bevaring og styrking av relevante oppsluttende verdier
    - *Det utarbeides en statusrapport for oppsluttende verdier*
    - *Utvalgte kulturmiljøer sikres og settes i stand*
- Måltema: Risikohåndtering
    - *Det etableres ROS-analyser for bedriftsbyene*
    - *Sikre beredskap gjennom kommunale planer og private eiere*
    - *Opprette en materiellbank for RNI*

UTKAST

Samarbeid gir verdensarven kraft som mangfoldig ressurs i samfunnsutviklingen.

Verdensarvstatus skaper forventninger og gir muligheter for høyere besøkstall, verdiskaping og vekst i verdensarvområdet. Verdensarven kan være en ressurs for verdiskaping som skaperen bærekratig og mangfoldig engasjement på flere felt dersom det jobbes bredt, og på lag med de forutsetningene våre verdensarvverdier gir. Arbeid med bred verdiskaping handler om å se sammenhenger mellom økonomisk, miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping, og å bruke dette samspillet til å skape større lokal og regional merverdi.

Gjeldende norsk kulturmiljøpolitikk sier at kulturarv er en samfunnsressurs som i større grad bør brukes for å utvikle livskraftige lokalsamfunn og som grunnlag for næringsutvikling. Gjennom Riksantikvarens verdiskapingsprogram for kulturminneområdet, og Miljødirektoratets tilsvarende program for naturarven, har begrepet bred verdiskaping vokst frem, for å fremheve det gjensidige forsterkende samspillet mellom miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping.

Verdiskaping

For at bred verdiskaping skal kunne finne sted, er det nødvendig med tverrsektorielt arbeid og samarbeid. Tiltakene, eller mangel på tiltak, kan ellers svekke verdiene en søker å hegne om, utvikle og bruke. Det er alltid en risiko for negativ verdiskaping, at innsatsen faktisk undergraver FUV.

Noe av utfordringen med å få til verdiskaping i RNI kan ligge i et uoversiktlig aktørbilde med kryssende og motstridende interesser, udefinerte roller, doble roller og uklare grenseoppganger. Selv om RNI oppnår et mer oversiktlig aktørbilde over tid, må området også i noen grad akseptere kryssende og motstridende interesser. Derfor kreves det god felles koordinering og samarbeid for å hente ut gevinster.

Miljømessig verdiskaping

Miljømessig verdiskaping innebærer en innsats, i penger og arbeid, som kan styrke miljøverdiene som knyttes til natur- og kulturarven. Miljømessig verdiskaping oppstår ved at miljøverdiene skjøttes, holdes i hevd og bevares for så å forsterkes, slik at både kulturarven og naturmangfoldet sikres. Dette kan oppnås blant annet gjennom god helhetlig planlegging og forvaltning av det fysiske miljøet, istandsetting, tilrettelegging, skjøtsel, gjenbruk og god ressursforvaltning, men også av næringsaktører som tar miljøet på alvor. (Haukeland & Brandtzæg 2019)

I RNI er de miljømessige kulturarvsverdiene beskrevet som FUV, de grunnleggende verdiene som alt annet verdiskapingsarbeid må bygge på. Det er derfor viktig at aktørene ser arbeidet med kulturmiljøene som både miljømessig verdiskaping i seg, men også som grunnlag for annen verdiskaping og gevinstrealisering.

Arbeidet med kulturmiljøene er også bredt i vårt verdensarvområde, og i tillegg til direkte istandsetting av verdensarvobjekter, har vi mange andre eksempler på miljømessig verdiskaping. Tinn brannvesen sitt arbeid med brannsikring av FUV på Rjukan, NIAs strategier for besøkshåndtering ved Vemork og Hydro Energis sitt arbeid med tilgjengeliggjøring av Tømmerrenna på Notodden er eksempler på miljømessig verdiskaping. Styrking av kulturmiljøverdiene, styrker også verdiskapingen de er grunnlag for på andre felt.

Kulturell verdiskaping

Kulturell verdiskaping innebærer innsats som kan styrke kulturverdier, som kunnskap og bevissthet om betydningen av lokal kultur- og naturarv, særpreg, tradisjoner, historiefortelling og symboler som gir grunnlag for formidling og utvikling av en stedlig identitet, stolthet og tilhørighet. Økt lokal kunnskap og bevissthet om natur- og kulturarven, og ferdigheter til å bruke den, inngår også som en del av den kulturelle verdiskapingen. Det inngår i et bredt spekter av aktiviteter knyttet til formidling, kurs, tilrettelegging og skjøtsel, enten direkte eller indirekte. (Haukeland & Brandtzæg 2019)

I tillegg til den mer materielt rettede miljømessige verdiskapingen, er også den kulturelle verdiskapingen viktig for helhetlig bevaring og utvikling av FUV som mangfoldig ressurs.

Kunnskapsproduksjon og formidling ved verdensarvsenteret er en viktig driver i den kulturelle verdiskapingen i RNI, men selvsagt også formidlingen som gjøres av for eksempel skolene, verdensarvsenteret, guider og destinasjonsselskaper.

I denne kategorien verdiskaping inngår også dokumentasjonen av arkiver, kunst og gjenstander knyttet til verdensarven som gjøres ved Norsk Industriarbeidermuseum, og forskningen som produseres ved USN.

Arrangementer som Notodden Bluesfestival, T. Singerfestivalen, Rjukan matfestival, Verdensarvløpet, Marispelet og Solfesten; styrker stedlig identitet, stolthet og tilhørighet til verdensarvverdiene, og er gode eksempler på kulturell verdiskaping.

Sosial verdiskaping

Sosial verdiskaping innebærer innsats som kan styrke sosiale verdier knyttet til natur- og kulturarven, som felles forståelse, engasjement, tillit og tilhørighet som oppstår gjennom samarbeid, samhandling, dugnad, frivillighet, fellesskap og nettverk. Sosial verdiskaping handler i stor grad om samhandling og dialog mellom ulike aktører og utvikling av felles forståelse og gjensidig tillit. Sosial verdiskaping oppnås ikke dersom f.eks. verneinteresser og næringsinteresser sitter på hver sin tue, eller har tilhold i hver sin skyttergrav. Nettverksbygging er en sentral del av den sosiale verdiskapingen. (Haukeland & Brandtzæg 2019)

Partnerskapet og verdensarvrådet utgjør det viktigste nettverket for sosial verdiskaping i RNI. Samarbeidet om FUV starter med partnerskapet, og felles kompetanse må videreutvikles blant partene for å sikre felles forståelse og gjensidig tillit. Forståelse, forvaltning og bevaring av verdensarvsteder krever oppdatert kunnskap og grundige ferdigheter. Det finnes tilgjengelige verktøy og aktiviteter for å bidra til å bygge kompetansen til alle interessenter i verdensarven – enten de er utøvere, institusjoner, lokalsamfunn eller nettverk. Kapasitetsbygging er et av Verdensarvkomiteens strategiske mål, og er kjernen i bærekraftig implementering av konvensjonen.

Det er også viktig at lokalbefolkningen kjenner eierskap og har engasjement for verdensarvverdien i RNI. En måte å bidra til det på, er å legge til rette for deltagelse gjennom for eksempel universell utforming, gode kollektivtilbud, fleksible åpningstider på formidlingsstedene og god tilgang til informasjon. Frivilligheten har et potensial til å bedre og utvikle vår verdensarvverdi, gjennom egne aktiviteter og arrangementer.

UTKAST

Økonomisk verdiskaping

Økonomisk verdiskaping innebærer innsats som styrker de økonomiske verdiene, slik som lønnsomhet gjennom produksjon og salg av varer og tjenester og økt sysselsetting for lokalsamfunnet, for eksempel som følge av innovasjon, nyetablering og merkevare- og omdømmebygging. Den økonomiske verdiskapingen kan være både direkte og indirekte, og er vanskelig å måle. (Haukeland & Brandtzæg 2019)

Istandsetting og vedlikehold av verdensarvobjektene i seg kunne tilføre arbeidsplasser gjennom økt behov for ulike håndverkertjenester og bruk av bygninger som er satt i stand i verdensarvområdet. Dersom det økonomiske verdiskapingspotensialet ved istandsetting skal utvikles videre, trengs det oppskalering, ytterligere kapasitet og spesialkompetanse. For eksempel kan restaurerings- og transformasjonskompetanse av særskilte materialer som betong fra tidlig 1900-tall i neste omgang danne grunnlag for salg av tjenester til andre områder, både nasjonalt og internasjonalt.

Opplevelsesnæringen er enklere å beskrive i et økonomisk verdiskapingsperspektiv. Siden 2015 har det vært en vesentlig økning i besøkstallet der det kan måles. Det er Norsk Industriarbeidermuseum gjennom verdensarvsenteret som er gitt hovedansvaret med å formidle Rjukan-Notodden Industriarv som besøkssted. Verdensarvsenteret har et stort antall formidlingstilbud gjennom nettsider, apper, sosiale medier, guiding, utstillinger, arrangement, formidling og tilrettelagte pedagogiske tilbud. Formidlingen består av både gratis tilbud, og tilbud som det tas betaling for. Antallet betalende besøkende har økt ved Vemork, og det gir også ringvirkninger ved for eksempel spisesteder og overnattingstilbud.

Det er også andre mindre aktører i verdensarvområdet som for eksempel Telemark Opplevelser, Rjukan Klatrepark og Krossobanen AS, som tilbyr opplevelser innen formidling og guiding.

Destinasjonsselskapene binder opplevelsesaktørene sammen og bidrar til å utvikle destinasjonens reiselivsprodukt. Det er imidlertid viktig at RNI også har en egen markedsføringsstrategi som destinasjonsselskapene kan bruke i arbeidet sitt, for å sørge at verdensarvens prinsipper og egen målsetning i forvaltningsplanen er fulgt opp. En samordnet satsing om markedsføringen i verdensarven kan bidra til en balansert reiselivsutvikling, verdiskaping og informasjon i hele verdensarvområdet. Da kan destinasjonsselskapene koordinere markedsinnsatsen, styrke kompetansen til reiselivsbedriftene og drive fellesprosjekter sammen med virkemiddelapparatet i de 3 verdensarvkommunene og fylkeskommunen, som alle har tjenestekjøpsavtale med Visit Telemark.

Videre bruk som kraftstasjoner, og transformasjon og gjenbruk av verdensarvobjekter som ikke lenger brukes til sitt opprinnelige formål, skaper også økonomisk verdiskaping. En del av bygningene får nytt innhold og blir en del av næringskjeden innen eiendomsutvikling, mens andre igjen er aktuelle for ny industriell produksjon. Det gir nye arbeidsplasser som kan igjen kan frembringe tilflytting, behov for barnehageplasser og gi andre samfunnsmessige ringvirkninger.

Møsvatn har i mer enn tusen år gitt grunnlag for primærnæringer og bosetting. Det er viktig at verdensarvstatusen bevarer det natur- og kulturlandskapet, samt videreutvikler og legger til rette for både videre drift av den kulturbærende primærnæringen innen gårdsdrift, jakt og fiske, men også for utvikling av sekundærnæringer som reiseliv. Bosettingen rundt Møsvatn er viktig å opprettholde og helst øke. En planmessig videreutvikling av Varlandstangen kan gi et samlingspunkt for transporttjenester, formidling, overnatting, salg av lokale produkter og servering. En planmessig

utvikling av området vil på denne måten kunne bidra til lokale arbeidsplasser og videre grunnlag for bosetting. Lokalmat synes å ha et uforløst potensial for økonomisk verdiskaping i RNI.

For å fremme en bærekraftig lokal næringsutvikling, er det behov for at alle formene for verdiskaping spiller på lag. Det må tas aktive grep for å stimulere til godt samspill mellom alle sektorer som er aktører og interessenter i verdiskapingen. Dette omfatter aktører både innen offentlig virksomhet, forskning, næringsliv og frivillig sektor.

Informasjonsarbeid

I tillegg til den typen kommunikasjon som er ment for å tiltrekke flere eller formidle et budskap, er en viktig del av arbeidet med kommunikasjon ren informasjonsdeling. For å oppnå medvirkning er åpenhet og transparens viktig, og informasjon om verdensarven må derfor finnes tilgjengelig for allmenheten. En måte å løse denne utfordringen på, er å bruke eksisterende nettsider som kommunenes, fylkeskommunens eller industriarven.no til deling av formelle prosesser som møtereferater og planer, eller opprette en egen nettside for dette formålet.

Samarbeidet om og i verdensarven fremholdes som et grunnleggende premiss og rød tråd i denne forvaltningsplanen. Et godt og fungerende samarbeid krever gode avtaler for, og håndtering av, ytterligere bruk av etablert felles profil i markedsføring og informasjonsdeling. Formålet er å ha en tydelig kommunikasjon med tilreisende og innbyggerne i regionen, og på den måten styrke eierskapet til noe som er felles. Forvaltningen av profilen er et viktig verktøy for å sikre at produktutvikling og markedsføring skjer på en enhetlig og effektiv måte for hele verdensarvområdet. Den lokale profilen skal være noe annet enn, og et supplement til UNESCOs verdensarvslogo, emblemer og betegnelser. Det er verdensarvsenteret som forvalter den lokale grafiske profilen.

UNESCOs verdensarvlogo, emblemer og betegnelser er underlagt et strengt regelverk, og ved eventuelt ønske om bruk, henvises det til *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.*

Formidling

Formidling av kunnskap handler om å tilgjengeliggjøre et materiale på en slik måte at andre kan ta det imot dersom de vil. Formidling krever tilpassing av materialet dersom man ønsker at ulike målgrupper skal få tilgang til det. Formidling utføres på flere steder og i flere formater. Både i skolen som undervisning, gjennom arrangementer og opplevelser, og som omvisninger, utstillinger, bøker, nettsider og apper. Se vedlegg i kapittelet om verdensarvens verktøy for opplisting av formidlingsarenaer.

Verdensarvsenteret

Miljødirektoratet har gitt autorisasjon til Norsk Industriarbeidermuseum om å etablere et verdensarvsenter for RNI. Partnerskapet bør inngå en formell avtale med Verdensarvsenteret. Dette blir det oppfordret til gjennom autorisasjonsbrevet fra fra Miljødirektoratet. En avtale vil bidra til å tydeliggjøre roller og styrke utviklingen og driften av Verdensarvsenteret. Avtalen kan også bidra til å skape forutsigbarhet med tanke på finansiering og sikre lokalt og regionalt eierskap til prosjektene de utvikler.

Verdensarvsenteret har i dag besøksarenaer på Vemork kraftstasjon på Rjukan, og i Telemark Kunstmuseums lokaler på Notodden.

Verdensarvsenteret er observatør med møte- og talerett i Verdensarvrådet.

Internasjonalt samarbeid

Nordic World Heritage Association (NWHA)

NWHA er en ideell organisasjon som har som formål å bistå implementeringen av Verdensarvkonvensjonen i de nordiske landene.

I september 2022 avholdt RNI den første nordiske verdensarvkonferansen siden pandemien. På oppdrag fra NWHA var RNI på vegne av Norges Verdensarv, vertskap og arrangør for denne nordiske verdensarvkonferansen.

World Heritage Leadership-programmet (WHLP)

WHLP er et partnerskap mellom *International centre for the Study of the Preservation and restoration of Cultural Property* (ICCROM), *The International Union for Conservation of Nature* (IUCN) og Klima- og miljødepartementet, i samarbeid med *World Heritage Centre* og *International Council on Monuments and Sites* (ICOMOS).

WHLP er et kompetansehevende initiativ som tar sikte på å forbedre bevaring og forvaltningspraksis for kultur og natur, som en integrert komponent av verdensarvsteders bidrag til bærekraftig utvikling. RNI har deltatt i WHLP.

World Heritage Volunteers-initiativet

World Heritage Volunteers-initiativet ble lansert i 2008 for å oppmuntre unge mennesker til å gjennomføre konkrete handlinger og spille en aktiv rolle i beskyttelse, bevaring og promotering av verdensarv. Den består av aksjonsleirprosjekter (‘action camp projects’) organisert av organisasjoner eller institusjoner, som involverer nasjonale og internasjonale frivillige i bevisstgjøring og praktiske aktiviteter. Disse prosjektene gjennomføres i samarbeid med flere interessenter og partnere, inkludert lokalsamfunnene, som jobber sammen for å bevare vår felles kultur- og naturarv.

World Heritage Volunteers Initiative ledes av UNESCOs verdensarvsenter i samarbeid med Coordinating Committee for International Voluntary Service-CCIVS (WHV global koordinator, regional koordinator for Afrika, arabiske stater, Europa og Nord-Amerika, og Latin-Amerika og Karibia) og Better World (regional koordinator for Asia og Stillehavet).

Forskning

Forskningen på RNI etter innskrivingen på verdensarvlisten har vært betydelig. Flere forskningsinstitusjoner har på forskjellige måter forsket på RNI, for forskjellige instanser innenfor RNI. Dette har ført til kompetanseheving i regionen.

«Kulturarv i bruk», forskningsgruppe ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN), har startet og følger opp flere doktorgradsavhandlinger. NIA har utvidet sin forskingskompetanse, blant annet innehar én doktorgrad fra USNs Kulturstudier om Rjukanbanens materialitet: *Rjukanbanen – betydning, materialitet og tilstedeværelse* (Nordby 2020). Partnerskapet har et potensial til å utvide samarbeidet for forskning og utvikling i tiden fremover. Mulige tiltak kan være å utvikle incentivordninger knyttet til forskning. Andre tiltak kan være knyttet til å legge til rette for utvikling av fagprogram, «researcher in residence»-initiativer, studentveiledning, trainee-programmer, seminarer og lignende.

Betydelig regional ekspertkompetanse på forskjellige fagfelt finnes ved Telemarksforsking i Bø. På oppdrag fra interessenter i og utenfor verdensarvområdet har Telemarksforsking bidratt med mye viktig forskning knyttet til utvikling i RNI.

I den senere tiden har Universitetet i Sørøst-Norge arbeidet med utvikling av et interdisiplinært senter på tvers av universitetets campus i regionen: «USN Kultur». Verdensarv er i dette arbeidet fremhevet som sentralt, og det er gjennom dette arbeidet kommet signaler fra universitetsledelsen om en satsing på verdensarv ved USN fremover, noe Partnerskapet ønsker velkommen.

Annen medvirkning

RNI er en del av Norges teknisk-industrielle kulturarv. Det er en ung kulturarv hvor deler av befolkningen fremdeles husker hvordan industrisamfunnet var. Det skaper andre debatter om identitet og tilhørighet enn man ser i deltagelsen rundt annen type kulturarv, noe som igjen gir muligheter og utfordringer i det videre arbeidet. Under nominasjonen ble det presentert en bevisst tanke om hva Rjukan -Notodden Industriarv utgjorde. Denne oppfatningen vil endre seg over tid, mens den fysiske kulturarven vil bestå.

Arbeidet med medvirkning krever oppmerksomhet rundt den posisjoneringen som til enhver tid foregår rundt verdensarven og annen kulturarv. I dag opplever individer, og større grupper fremdeles eierskap og tilhørighet til verdensarven, fordi de opplevde industrien da det var produksjon i fabrikkene som i dag utgjør RNI. Hva som gjør RNI viktig og meningsfullt for innbyggerne, vil skifte over tid. Nye stemmer og historier vil komme til og på den måten utvikle den store fortellingen om RNI. Innbyggerne må selv få velge om de ønsker å være konsument eller produsent i verdensarvhistorien, og begge alternativ må være tilgjengelig. Mulighetene for medvirkning er mange, du kan kjøpe en billett til en utstilling, eller du kan utøve beslutningsmakt på vegne av fellesskapet som lokalpolitiker. Mangfoldet av muligheter, og samarbeidet om best mulig forvaltning av dem, gir verdensarven kraft til å bli et eksempel på beste praksis innen kulturmiljøforvaltning i Norge.

Samarbeid gir verdensarven vår kraft som en mangfoldig ressurs i samfunnsutviklingen. RNI har spesifikke måltema og mål for å bidra til dette formålet.

- Måltema:Kompetansebygging og forskning
    - Forvaltningen og verdensarvsenteret samarbeider med grunnskole, videregående skole, universitet, fagskole og forskningsinstitusjoner
    - Lokale håndverkere har kompetanse på istandsetting av kulturminner.
    - Det er utviklet kunnskapsbaser

    - Forvaltningen, verdensarvsenteret og interessentene styrker samarbeidet med nordiske land og andre internasjonale aktører
- Måltema: Informasjon og formidling
    - Alle verdensarv-attributter og Møsvann er formidlingsarenaer
    - Verdensarvstedet markedsføres lokalt, nasjonalt og internasjonalt
    - Alle innbyggere har kunnskap om verdensarven og historien og er godt vertskap
- Måltema: Besøkshåndtering
    - Det er etablert flere overnattingssteder sentralt i verdensarven
    - Attributtene er universelt tilrettelagt så langt det er mulig
    - Det er utarbeidet lett tilgjengelig og tydelig felles informasjon på flere språk
    - Det er utviklet brukerundersøkelser for besøkstilfredshet med informasjon om verdensarven
    - Det er tilrettelagt med fysiske fasiliteter for besøkshåndtering i tilfredsstillende nærhet til alle objekter og attraksjoner
    - Verdensarvstedet har en formell besøkshandtering system og en tydelig strategi
- Måltema: Verdiskaping og næringsutvikling
    - Det er utviklet flere salgbare verdensarvopplevelser
    - Antall besøkende til attraksjoner med inngangsbillett i verdensarven er økt Verdensarven legger til rette for flere arbeidsplasser
    - Verdensarven legger til rette for økt omsetning/ inntekt for næringslivet

UTKAST

Samarbeid gir verdensarven verktøy

For å forvalte, koordinere og utvikle et komplekst verdensarvområde som RNI, trengs det god kjennskap til de formelle rammebetingelsene og premissene som ligger til grunn for vårt felles arbeid. Rammebetingelser og andre premisser utgjør verktøy som bidrar til å styre arbeidet i en felles retning. I Norge er apparatet for gjennomføring av verdensarvkonvensjonen godt utviklet, fra nasjonalt lovverk til lokale avtaler om autorisert verdensarvsenter. Dette kapittelet gir en kortfattet oversikt over rammebetingelser og forutsetninger som gjelder for det felles arbeidet med RNI.

Forvaltningssystemet

Klima- og miljødepartementet (KLD)

KLD er politisk sekretariat for klima- og miljøministeren og er den øverste myndighet i saker som angår kulturminnevern. Departementet fremmer også forslag om vern av kulturhistorisk viktige områder for Kongen i statsråd. Det er klageinstans for vedtak fattet av Riksantikvaren.

Olje- og energidepartementet (OED)

OEDs hovedoppgave er å tilrettelegge en samordnet og helhetlig energipolitikk. Departementet har ansvar for forvaltning av landets vannressurser og har også et overordnet ansvar for forebygging av alle typer flom og skred. Det har også et overordnet ansvar for landets kraftforsyning. Det operative ansvaret et delegert til Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) som er beredskapsmyndighet.

Samferdselsdepartementet (SD)

SD har det overordnede ansvaret når det kommer til rammevilkår for jernbanesektoren, i tillegg til veier og luftfart. Departementet har etatsstyring over Statens vegvesen, Jernbanedirektoratet og Bane NOR, Luftfartstilsynet, Statens jernbanetilsyn, Nasjonal kommunikasjonsmyndighet, Vegtilsynet samt Statens havarikommisjon. Videre forvalter SD statens eierinteresser i, blant annet Vy-gruppen AS og Baneservice AS.

Kultur- og likestillingsdepartementet (KUD)

KUDs hovedmål er å legge til rette for mangfoldet innenfor kulturlivet. Kulturpolitikken skal fremme bevaring og formidling av kulturarven, kunstnerisk fornyelse, kvalitet og kulturelt mangfold, både nasjonalt og internasjonalt. Departementet er overordnet myndighet for de fleste museer i Norge.

Nærings- og fiskeridepartementet (NFD)

Departementet har blant annet et overordnet ansvar for reiselivsnæringen og skipssikkerheten til sjøs.

Kunnskapsdepartementet (KD)

KD har ansvaret for barnehager, grunnskole, videregående opplæring, høyere utdanning og forskning.

UTKAST

Riksantikvaren (RA)
RA er direktorat for kulturminneforvaltningen og KMDs rådgivende og utøvende myndighet for forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer. RA har også rådgivende funksjon overfor annen offentlig forvaltning, allmennheten og næringslivet. I saker der RA utøver myndighet etter særlov, skal både kulturminnefaglige og andre samfunnsmessige hensyn legges til grunn for avgjørelsene.

Miljødirektoratet
Miljødirektoratet er en rådgivende og utøvende statlig etat, underlagt Klima- og miljødepartementet. De bidrar med ekspertise for regjerningens nasjonale og internasjonale miljøarbeid og har ansvaret for at Regjerningens politikk blir satt i verk. Det har ansvaret for klima, regulering av utslipp fra industri, miljøgifter og avfall. Videre har direktoratet ansvar for naturmangfoldet av planter, dyr og landskap. En viktig oppgave er å kombinere vern og bærekraftig bruk av naturen. Miljødirektoratet er autorisasjonsorgan til verdensarvsentrene og forvalter en del tilskudd til formidlings- og informasjonsprosjekter.

Norsk maritimt museum
Norsk Maritimt Museum (Stiftelsen Norsk Sjøfartsmuseum) er en landsdekkende institusjon som skal skape kunnskap om norsk sjøfart og virksomhet knyttet til kyst, innsjø og vassdrag. Norsk Maritimt Museum har ansvaret for forvaltningen av arkeologiske maritime kulturminner i landets 10 sørligste fylker. Forvaltningsansvaret omfatter både kyststripen og ferskvann i innlandet.

Vestfold og Telemark fylkeskommune (VTFK)
I 2024 har VTFK bygget to nye fylkeskommuner, Vestfold og Telemark fylkeskommuner. Her beskrives forvaltningsansvaret for nye Telemark fylkeskommune (TFK). TFK har ansvaret for å ta vare på viktige kulturminner innenfor deres område. De er myndighet etter kulturminneloven og forvalter tilskudd til kulturminner, museer og utdannings- og utviklingsprosjekter. Her også tilskudd til verdensarv, jamfør *Forskrift om tilskudd til verdensarv.* Fylkeskommunen har rådgiverrolle overfor kommuner. Det eier og deltar i prosesser etter *Lov om planlegging og byggesaksbehandling* (plan- og bygningsloven).

Verdensarvkoordinator har fylkeskommunen som arbeidsgiver. Den har rollen som ombudsperson for verdensarven, er det koordinerende ledd i verdensarvforvaltningen, og fungerer som sekretær for verdensarvrådet. I fylkeskommunen har verdensarvkoordinator ansvar over verdensarvens økonomi hvorav Tilskudd til Verdensarv (post 79), Tilskuddsordning Merkevare UNESCO og driftsmidler til verdensarvsenter.

Kommunene Notodden, Vinje og Tinn
Kommunene er uavhengige, politisk styrte enheter på lokalt nivå. De har hovedansvaret for planlegging innenfor sitt område. Gjennom planlegging etter plan- og bygningsloven kan de sikre verneinteressene og gi gode retningslinjer for den videre forvaltningen.

Kommunene behandler byggesøknader og er rådgiver overfor eiere.

De tre kommune har sine egne verdensarvkoordinatorer, med egne ansvarsområder i deres respektive kommuner. Nærmere beskrivelse står i gjeldende partnerskapsavtale.

Eiere og brukere
Eiere og brukere har en sentral og viktig oppgave i forvaltningen av landets kulturminner. Deres forståelse, innsatsvilje og initiativ er veldig viktig for å få en god forvaltning av kulturminnene. Eiere har ansvar for vedlikehold av deres eiendommer og/eller fartøy i henhold til plan- og bygningsloven, *Lov om kulturminner* (kulturminneloven) eller Lov om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven). Offentlige aktører som kommunene og Bane NOR, og private aktører som Stiftelsen Norsk Industriarbeidermuseum, Hydro, Rjukan Næringsutvikling og Hydroparken AS og Brynn Eiendom er blant eierne.

Statsforvalteren i Vestfold og Telemark
Statsforvalteren er administrativt underlagt Kommunal- og distriktsdepartementet. Statsforvalteren er statens representant i fylket og har ansvar for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer fra Storting og Regjering. Statsforvalteren utfører forvaltningsoppgaver og er klage- og tilsynsstyresmakt med oppdrag fra flere departement. De enkelte departementer har direkte faglig instruksjonsmyndighet overfor Statsforvalteren i vedkommende departements saksområde. Statsforvalterens ansvarsområder når det gjelder naturforvalting, distrikts- og arealplanlegging samt skogs- og landbruksspørsmål, er viktig med tanke på verdensarvområdet og buffersonen.

Statens jernbanetilsyn (SJT)
SJT er en statlig etat underlagt Samferdselsdepartementet. Det har ansvar med å føre tilsyn av de ulike jernbane- og sporvegsaktørene, uavhengig om virksomheten er i offentlig, eller privat, regi. SJT forvalter lover og forskrifter for tunnelbane, sporvogn, museumsbaner og sidespor.

Jernbanedirektoratet
Jernbanedirektoratet er et forvaltningsorgan underlagt Samferdselsdepartementet. De skal på vegne av staten, drifte, vedlikeholde og bygge ut statens jernbaneinfrastruktur med tilhørende anlegg og innretninger. Norsk jernbanemuseum er en statlig etat som etatsstyres av Jernbanedirektoratet. Jernbanedirektoratet forvalter Tinnosbanen.

Bane NOR
Bane NOR er et statlig foretak med ansvar for den nasjonale jernbaneinfrastrukturen. Dets samfunnsoppdrag er å drifte, vedlikeholde, planlegge, og bygge ut det nasjonale jernbanenettet, samt drive trafikkstyring, forvaltning og utvikling av jernbaneeiendom. Bane NOR ble opprettet da Jernbaneverket ble avviklet i 2016.

Sjøfartsdirektoratet
Sjøfartsdirektoratet er et forvaltningsorgan underlagt Nærings- og fiskeridepartementet og Klima- og

UTKAST

miljøverndepartementet. Sjøfartsdirektoratet er forvaltnings- og tilsynsmyndighet for arbeidet med sikkerhet for liv, helse, miljø og materielle verdier på fartøy med norsk flagg og utenlandske fartøy i norske farvann. Direktoratet har også ansvar for å sikre rettsvern for norskregistrerte skip og rettigheter i disse. Aktivitetene blir bestemt av nasjonalt og internasjonalt regelverk, avtaler og politiske beslutninger.

UTKAST

Lovverk

Den viktigste loven når det gjelder beskyttelse av verdensarvområdet og buffersonen er *Lov om planlegging og byggesaksbehandling* (plan- og bygningsloven). Ny revidert lov trådte i kraft 1. juli 2009. I tillegg er det spesiallover som har betydning for ivaretagelse av verdensarvområdet med buffersonen. Dette gjelder spesielt *Lov om kulturminner* (kulturminneloven). Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldsloven) har også bestemmelser som kan være av betydning for vern av naturområder, spesielt vil dette gjelde buffersonen. *Lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m.* (energiloven) og andre lover, med tanke på vassdragsregulering og kraftoverføring, har betydning for kraftproduksjonsanleggene.

Plan- og bygningsloven

Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner.

Planlegging etter loven skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser. Byggesaksbehandling etter loven skal sikre at tiltak blir i samsvar med lov, forskrift og planvedtak. Det enkelte tiltak skal utføres i linje med beste praksis-prinsippet.

Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter. Det skal legges vekt på langsiktige løsninger, og konsekvenser for miljø og samfunn skal beskrives. Plan og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å beskytte FUV.

Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Det samme gjelder hensynet til barn og unges oppvekstsvilkår og estetisk utforming av omgivelsene. For boliger skal prinsippet om universell utforming ivaretas gjennom krav til tilgjengelighet.

Lov om kulturminner (kulturminneloven)

Lovens formål er at kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. Lovens formål skal vektlegges når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene.

Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)

Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.

Kongelig resolusjon av 15. august 2006

Vern av kulturminner i statlig eie er et ansvar for den enkelte statlige sektor. Ved kongelig resolusjon av 15. august 2006 er alle statlige eiere forpliktet til å utarbeide en landsverneplan for sine

UTKAST

eiendommer og utarbeide gode forvaltningsplaner for de viktigste av disse eiendommene. Dette gir et godt administrativt vern. De viktigste eiendommene vil bli fredet i samsvar med kulturminneloven.

Forskrift om særlige regler for skip som er vernet eller fredet og fører flere enn 12 passasjerer
Forskriften gjelder for norske skip som er vernet eller fredet av Riksantikvaren og fører flere enn 12 passasjerer i innenriks fart. Verneforskriften gjelder for verdensarvområdets ene signifikante objekt, jernbanefergen D/F «Ammonia».

Lov om skipssikkerhet (skipssikkerhetsloven)
Loven skal trygge liv og helse, miljø og materielle verdier ved å legge til rette for god skipssikkerhet og sikkerhetsstyring, herunder hindre forurensning fra skip, sikre et fullt forsvarlig arbeidsmiljø og trygge arbeidsforhold om bord på skipet, samt et godt og tidsmessig tilsyn.

M/F «Storegut» seiler etter standardregelverket for passasjerfartøyer i henhold til skipssikkerhetsloven.

Forskrift om tilskudd til verdensarv
Forskriften trådte i kraft 1. september 2021 og har som formål å bidra til å oppfylle Norges forpliktelser etter UNESCOs verdensarvkonvensjon av 1972 og medvirke til at verdensarvområdene utvikles som fyrtårn for den beste praksisen innen natur- og kulturmiljøforvaltning når det gjelder tilstand, forvaltning og formell beskyttelse.

Fylkeskommunen forvalter tilskudd fra statsbudsjettets kapittel 1429, post 79 – verdensarv, basert på rammefordeling fra Riksantikvaren. Statlige finansierte verdensarvkoordinatorene finansieres over denne posten.

UTKAST

Internasjonale-, nasjonale-, regionale-, og lokale konvensjoner, planer, erklæringer og håndbøker

Forvaltningsplanen for RNI er utviklet med hjelp fra nasjonale og internasjonale styringsdokumenter som beskriver hvordan verdensarven skal forvaltes og bidra til en bærekraftig samfunnsutvikling.

Verdensarvkonvensjonen

Verdensarvlisten oppsto gjennom verdensarvkonvensjonen som ble stadfestet av UNESCO i Paris i 1972. Per 2022 har 194 stater underskrevet konvensjonen og dermed påtatt seg å beskytte verdensarven innenfor sine områder samt å støtte bevaringen av verdensarven internasjonalt. Verdensarvkonvensjonen er å anse som juridisk bindende for statsparten. Norge var tidlig ute med å skrive under, og ratifiserte konvensjonen 12. mai 1977. To år senere kom Norges to første verdensarvsteder, Bryggen i Bergen og Urnes Stavkirke, på lista. Siden den tid har ytterligere seks steder, hvorav den siste var RNI i 2015. Over 1100 steder i verden er ført opp på listen, og stadig flere steder blir årlig ført opp på verdensarvlisten.

Det finnes også en liste over verdensarv i fare og en av anledningene til at konvensjonen ble stiftet var at verdenssamfunnet så at visse steder har en såpass stor verdi at vernet om disse steder krever internasjonalt samarbeid. På listen finnes verdensarv som trues av flere ulike anledninger, fra krig, konflikter og naturkatastrofer til miljøforstyrrelser, overeksponering og ukontrollerbar urbanisering.

Verdensarvkonvensjonens artikkel 4 er sentral i verdensarvarbeidet og handler om at hver stat har en skyldighet i å sørge for identifisering, beskyttelse, bevaring, presentasjon og overlevering av verdensarven til kommende generasjoner med støtte i den nasjonale lovgivningen i hver enkelt stat. Artikkel 5 handler om verdensarvens funksjon i samfunnslivet, vekten av kompetanse og ressursfordeling innen de organisasjoner som har ansvaret for verdensarven, samt kunnskapsheving i verdensarvarbeidet.

Verdensarvkonvensjonen har koblinger til internasjonale bevaringspraksiser som er utviklet av blant annet ICOMOS, gjennom besluttsomheten av prinsipper og normer for bevaring av kulturmiljø. Disse finnes beskrevet i ulike dokument, eksempelvis Venezia-dokumentet som ble vedtatt i 1964 (Venice Charter). Til og med Europarådet har tatt fram retningslinjene for bevaringsarbeidet, eksempelvis Faro-konvensjonen som beskriver hvordan kulturarven kan utgjøre en ressurs for sosial og økonomisk bærekraft.

UNESCO har utviklet flere normative instrumenter med kobling til verdensarvarbeidet. Eksempelvis finnes konvensjonen om beskyttelse av immateriell kulturarv som ble fastsatt i 2003, og konvensjonen om beskyttelse av og fremme mangfoldig kulturytringer fra 2005. Den internasjonale bevaringsdoktrinen utgjør et verdigrunnlag og er en viktig kunnskapsressurs i verdensarvarbeidet. Blant UNESCOs verktøy og programmer finnes det bærekraftig turisme programmet, den Verdensarv og Bærekraftig Utvikling Politikk og det Verdensarv Utdanningsprogrammet.

Det finnes også andre konvensjoner under FN som har innvirkning på den periodisk rapportering til UNESCO.

Operasjonelle retningslinjer for implementering av verdensarvkonvensjonen

UNESCOs verdensarvskomité henviser til de operasjonelle retningslinjene for hvordan man skal gjennomføre verdensarvkonvensjonen. Retningslinjene beskriver blant annet verdensarvarbeidets

byggesteiner (FUV), som defineres ifølge særskilte kriterier, og begrepene autentisitet og integritet. Til og med begrepet buffersone tydeliggjøres i de operasjonelle retningslinjene. Det finnes også instruksjoner for hvordan periodisk rapportering og reaktiv monitorering skal gjennomføres.

Retningslinjene har blitt utviklet over tid for å speile verdensarvskomiteens forventninger på verdensarvarbeidet. Eksempelvis har paragrafer omkring bærekraftig utvikling blitt lagt til for å gjenspeile koblingen til de globale målene rundt bærekraft.

Budapesterklæringens fem strategiske mål for implementering av Verdensarvkonvensjonen

Utover de operasjonelle retningslinjene har UNESCO og verdensarvskomitéen tatt fram ulike normative dokumenter for verdensarvarbeidet. Budapestdeklarasjonen med dets fem strategiske mål – kalt de «fem C-er» er grunnleggende for verdensarvarbeidet.

- «*Credibility,* øke konvensjonens troverdighet som representativt og geografisk vitnesbyrd om kultur- og naturarvsplasser av særskilt stor universell verdi;
- *Conservation,* sørge for effektiv bevaring av verdensarven;
- *Capacity-building,* løfte og utvikle kunnskaps- og kompetanseutviklende institusjoner;
- *Communication,* øke den allmenne kunnskapen, engasjementet og utvikling av verdensarv gjennom kommunikasjon;
- *Community,* styrke lokalsamfunnets rolle i konvensjonens gjennomførelse.»

Agenda 2030 – globale mål for bærekraftig utvikling

Siden FN nedsatte Agenda 2030 for bærekraftig utvikling i 2015 har verdensarvarbeidet blitt formelt koblet til gjennomføringen av disse målene gjennom Politikkdokumentet Verdensarv og Bærekraftig Utvikling. Verdensarv kan brukes som en plattform for bærekraftig utvikling med forvaltningsplanen som arena for konkrete mål, handlinger og eksempler for «fyrtårn». I verdensarvarbeidet løftes grønn (energieffektivisering, klimatilpasning), økonomisk (jobbmuligheter, eiendom), sosiale (gentrifisering, delaktighet) og kulturelle (kulturmiljø, fortellinger) som aspekter av bærekraftig utvikling fram.

Bærekraftig utvikling defineres ut fra tre dimensjoner ved FNs konferanse om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992 – sosial, økonomisk og økologisk bærekraft. Siden den gang har kultur kommet oftere frem som en fjerde dimensjon til bærekraftig utvikling. Ved bruken av kulturen – som omfatter kulturarv og kulturmiljø – som et strategisk verktøy for samfunnsutviklingen er det viktig å forholde seg til denne som en avgrenset resurs slik som naturmiljø som tilskrives både en egenverdi og en bruksverdi.

Agenda 2030 omfatter 17 globale mål for bærekraftig utvikling og 169 målsetninger for å «stimulere til handling over de neste 15 år innenfor områder som er av avgjørende betydning for menneskeheten og planeten.»[1]

[1] «… stimulate action over the next 15 years in areas of critical importance for humanity and the planet.» UN (2015) «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development», Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, A/RES/70/1, United Nations, New York. Hentet 21.09.2022: A/RES/70/1 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (un.org)

Kulturarvs rolle har spesifikt blitt bygget inn i målet om å gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, sikre, elastiske og bærekraftige (mål 11). En viktig indikator i dette måler er å «styrke innsatsen i å beskytte og trygge verdens kultur- og naturarv» (mål 11.4).

Men kulturarvsarbeidet han kobles til flere andre mål. Eksempelvis er likestilling mellom kjønn (mål 5) et viktig perspektiv som skal gjennomsyre kulturarvsarbeidet. Når det gjelder turisme konstaterer FNs verdensturismeorganisasjon (UNWTO) at mål 8 og 12 må prioriteres. Mål 8 handler om anstendig arbeid og økonomisk vekst og mål 8.9 krever «politikk for å fremme bærekraftig turisme som skaper jobb og fremmer lokal kultur og brodukter.» Mål 12 handler om ansvarlig forbruk og produksjon, og belyser behovet for å «utvikle og iverksette verktøy for å overvåke bærekraftige utviklingseffekter for bærekraftig turisme som skaper jobber og fremmer lokal kultur og produkter» (mål 12.b.). Visjonen for verdensarv kan også kobles til målet om å samarbeide for å nå målene (mål 17).

Figur 1.1 Agenda 2030 og de globale bærekraftsmålene

UNESCOs anbefalinger

UNESCOs anbefalinger over historiske urbane landskap

Synet på kulturlandskapets bevaring har utviklet seg i det internasjonale arbeidet og i dag benyttes landskapsbegrepet mye mer i forståelsen av bevaring av byens kultur- og naturverdi. I 2011 vedtok UNESCO en anbefaling om det historiske urbane landskapet, der den urbane kulturarven skal sees som en grunnleggende ressurs i en bærekraftig samfunnsutvikling. Det handler om å se helheten og samspillet – byen, bebyggelsen og forholdene på stedet i en større kontekst, men også om variasjon. Anbefalingen vokste ut fra en internasjonal debatt omkring hvordan man skal forholde seg til ny arkitektur og utvikling på verdensarvsteder. Disse krever en særskilt tilnærming til bevaring ettersom byer er dynamiske plasser som forandres og må tilpasses til nye omstendigheter.

Grunnen er naturlandskapet og det utbyggete landskapet, som utvikles over tid, og som inneholder byen og dets omgivelser. Det gjelder mønster og strukturer, romslig organisasjon og arealbruk, innslag av åpne rom, visuelle forbindelser, parker og grøntareal. Men også landskap i overført

betydning, som det sosiale, kulturelle og økonomiske landskapet, historiske sammenhenger, virksomheter og prosesser. Til og med det mentale landskapet er viktig med opplevelsen av miljø. Her inngår tradisjoner, forestillinger, sosiale og kulturelle aktiviteter og håndverkskunnskap.

Forandringer i det historiske urbane landskapet krever forsiktig håndtering og kunnskap om kultur og natur. For å beskytte disse behøves verktøy for å håndtere forandringer slik at livskvaliteten og byens miljø forbedres. På verdensarvsteder skal utvikling gå ut fra verdensarvverdien, noe som krever hensyn i samfunnsplanleggingen.

Statsparter er invitert til å rapportere hvert 4. år. Norge, inkludert RNI rapporterte i 2022.

Managing Cultural World Heritage (2013)

(under revidering av World Heritage Leadership Programme)

Denne håndboken gir veiledning for statsparter og alle som er involvert i vernearbeid for verdensarveiendommer om hvordan de skal overholde kravene i verdensarvkonvensjonen.

Den tar også sikte på å hjelpe statspartene til å sikre at arven har en dynamisk rolle i samfunnet og utnytter, men også gir andre de gjensidige fordelene som en slik rolle kan skape. Denne håndboken er ment som et verktøy for kapasitetsbygging for effektiv forvaltning av kulturarv, og spesielt for verdensarvsteder. Her finnes også statement of significance, som er av viktig i verdensarvarbeidet.

Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context (2022)

Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context gir en metodikk og et sett med brukervennlige verktøy for å utarbeide konsekvensanalyser til den beste praksisen som for tiden eksisterer for verdensarv. Dette bidrar til å identifisere og definere verdiene og egenskapene til det aktuelle området, enten det er et kulturelt, naturlig eller blandet kultur-naturområde. Den forklarer prosessen for å evaluere potensielle påvirkninger, og finne passende avbøtende tiltak og alternativer som vil helst ha positive konsekvenser.

Etter plan- og bygningsloven finnes det egne retningslinjer for konsekvensutredninger. Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context følger ikke regimet som er nedfelt i plan- og bygningsloven, men er henvist til av den Generelle Veileder M-1941.

Operasjonelle retningslinjer for implementeringen av verdensarvkonvensjonen

De operasjonelle retningslinjene for implementeringen av verdensarvkonvensjonen har ofte gjennomgått revideringer, siden de første ble publisert i 1977. I dag er det versjonen som ble revidert i 2021 som gjelder. I denne finner man nyttige forklaringer og begreper som omhandler UNESCO, innskriving og oppfølging av verdensarvstedene.

UTKAST

Faglige, internasjonale anbefalinger

En rekke faglige anbefalinger har kommet til fra faggrupper som er mer eller mindre tilknyttet UNESCO, i årenes løp. I RNI er det spesielt de faglige anbefalingene fra Den internasjonale komiteen for konserveringen av den industrielle kulturarven (TICCIH), Det internasjonale rådet for monumenter og steder (ICOMOS) og Det europeiske forbund av museums- og turistjernbaner (FEDECRAIL) som det kan være nyttig å forholde seg til.

Nazjnij Tagil-erklæringen over industriarv (The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage) 2003

TICCIH avholdt et møte i 2003 der de fikk gjennom dette dokumentet som omhandlet viktigheten av industriarven. Denne bør studeres og de viktigste og karakteristiske eksemplene bør identifiseres, beskyttes og vedlikeholdes, etter Venezia-erklæringen (1964).

Riga-erklæringen over kulturarvsjernbaner (Riga Charter for Heritage Railways) 2005

Riga-erklæringens hensikt er å fungere som en veileder i konserveringen, restaureringen, vedlikeholdet, reparasjon og bruk av kulturhistorisk jernbaneutstyr, som er i bruk.

Felles ICOMOS – TICCIH prinsipper for konservering av industrielle kulturarvsteder, strukturer, arealer og landskap «Dublin-prinsippene» (Joint ICOMOS – TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes «The Dublin Principles») 2011

Prinsippene som ble fattet i Dublin, Irland, populært kalt Dublin-prinsippene, skal bistå konservatorer og andre fagpersoner i arbeidet med å dokumentere, beskytte og konservere industriarven. I tillegg til dette skal prinsippene sette søkelys på industriarv som en del av kulturarven i menneskets globale samfunnsutvikling.

Nasjonale strategier for verdensarvarbeidet

Det er et vell av dokumenter som er produsert siden Norge fikk sitt første sted innskrevet på verdensarvlista. Denne delen vil trekke frem noen av de seneste føringene på feltet som er viktige for RNI.

Ny, helhetlig verdensarvpolitikk

Ny, helhetlig verdensarvpolitikk ble publisert i 2012 og gjelder frem til 2025. Denne tok opp både nasjonale og internasjonale elementer, sammenhengen mellom dem og hva som skal til for at Norge skal kunne gjennomføre sine forpliktelser etter verdensarvkonvensjonen. Denne tok også opp problemstillinger knyttet til skjæringspunktet mellom lokale forventninger til utvikling og endringer av internasjonale krav til forvaltning

«Det opprinnelige budskapet i konvensjonen er enkelt: Kultur- og naturarven må sikres fra ødeleggelser, menneskeskapte eller ikke, og føres videre med alle sine verdier til kommende generasjoner. Konvensjonen skal ta vare på kultur- og naturarven for hele menneskeheten. Arven forstås som noe menneskene har i fellesskap.»

Meld. St. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste

Denne stortingsmeldingen gav en statusoppdatering for målsetningene som ble gitt i den tidligere stortingsmeldingen St.meld. nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner,* i tillegg til at den redegjorde for nye satsninger og utviklingsarbeid innen kulturminnepolitikken. Stortingsmeldingen viste at kulturminneforvaltning og kulturhistoriske verdier kan og bør være ressurser og fellesgoder i en langsiktig og bærekraftig samfunnsutvikling.

Verdensarv får en større gjennomgang i dette dokumentet.

Plan for prioriteringer i arbeidet md å etablere verdensarvsentre ved alle de norske verdensarvområdene 2017-2026

Som følge av den forrige nevne stortingsmeldingen *Framtid med fotfeste,* ble det utviklet en plan for å etablere verdensarvsentre ved alle de norske verdensarvområdene. RNI fikk etablert verdensarvsenter både på Notodden og i Rjukan i 2018. Norsk Industriarbeidermuseum er fasilitator for verdensarvsentret og ble reautorisert i 2022.

Meld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold

I dette dokumentet presenterte Klima- og miljødepartementet tre nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken, med vekt på engasjement, bærekraft og mangfold. «Kulturmiljø» som begrep ble introdusert som samlebetegnelse og skal underbygge betydningen av helhet og sammenheng, samtidig som at tilknytningen til øvrige klima- og miljøspørsmål blir tydeliggjort. I denne meldingen ble det også annonsert arbeidet om en ny kulturmiljølov.

Den viderefører satsingene fra Meld. 35 om Verdensarv.

Regionale planer – en ressurs i regional utvikling

Vår verdensarv har en regional profil og utgjør dermed et potensial når det kommer til regional utvikling. Det er dermed viktig å koble sammen verdensarvarbeidet med det overgripende arbeidet med både lokal og regional utvikling. Det bør være gode forbindelser mellom forvaltningsplanen til RNI og planverket til kommunene og fylkeskommunen.

Oppsummering av de kommende fylkeskommunale/regionale planer.

Regional strategi for reiseliv og opplevelser 2022-2030

UTKAST

Fylkeskommunens regionale strategi for reiseliv og opplevelser trekker frem kulturbasert reiseliv som noe Vestfold og Telemark har sterke bånd til. I denne strategien står verdensarven sammen med andre attraksjoner fra vikingtid og frem til våre dager.

Fra strategien kommer det frem at man bør tilrettelegge for bruk av klynger og nettverk som kan utvikle konsepter rundt verdensarv. Videre henvises det til kulturstrategien til Vestfold og Telemark, der RNI blir pekt på som en av fem fyrtårn som fylkeskommunen skal satse på i fremtiden.

Vestfold og Telemark – der mennesker møtes 2021-2024

Som nevnt under Regional strategi for reiseliv og opplevelser 2022-2030, er RNI et av fem fyrtårn i fylkeskommunen. Det vil si at RNI er særskilt prioritert overfor Vestfold og Telemark fylkeskommune. Fylkeskommunen skal dermed samarbeide med relevante aktører om verdensarven. Av konkrete tiltak skal fylkeskommunen gjennomføre prosjektet *World Heritage Volunteers* og jobbe for å etablere et kompetansesenter for verdensarv.

Temadokument - Verdensarv

Det er ventet et temadokument om verdensarv som følger med Vestfold og Telemark fylkeskommunes kulturstrategi innen utgangen av 2024.

Masterplan for verdiskaping og attraktivitet 2019

Masterplanen for verdiskaping og attraktivitet er en samlet strategi for verdiskaping og attraktivitet i verdensarvområdet Rjukan–Notodden Industriarv. Den omfatter områdene reiseliv, næringsutvikling og bostedsattraktivitet. Planen er en underordnede dokument til forvaltningsplanen og er ikke et juridisk dokument. Den har ingen formell status i planlovverket, men bør likevel brukes i alle former for planlegging i området.

Strategi for fylkesveinettet 2022-2031

Strategi for fylkesveinettet ble vedtatt i Hovedutvalg for samferdsel 1. juni 2022, og i denne poengteres at hele fylkesveinettet i strekningene mellom Notodden-Rjukan-Møsvatn ligger innenfor verdensarvgrensene. Dette fører til økt ansvar når det kommer til ivaretakelse av verdensarvstatusen når det kommer til videre utvikling av dette veistrekket.

Notodden – kommunale planer med forbindelser til verdensarven

Kommuneplanens samfunnsdel (2022-2034)

Kommuneplanens samfunnsdel ble vedtatt i Notodden kommunestyre 27. oktober 2022 og har som hovedformål å møte fremtidens utfordringer. Planen gir viktige retningsvalg som kan gi muligheter for utvikling av nærings- og bostedsattraktivitet og gode liv.

Verdensarven er et gjennomgående tema i denne kommuneplanen. Den er knyttet opp til Notoddens identitet og kommunen ønsker å utnytte potensialet som ligger i denne annerkjennelsen som det er å være verdensarv. Kommuneplanen peker også på utfordringer, slik som oppfølging av kulturminneverdiene i verdensarven. Disse skal sikres, følges opp og samtidig være en drivkraft i samfunnsutviklingen.

Konkrete tiltak i planen omfatter også verdensarvfeltet ved at kommunen vil «utvikle verdensarven og Notoddens potensial som besøkssted, herunder arbeide for verdensarvteater i Svelgfoss og at Bane NOR ivaretar Tinnosbanen.»

Strategi for folkehelse 2020-29 – God helse starter med en god barndom

Notodden kommune fikk vedtatt en strategi for folkehelsen fra 2020 og i denne har «Industripromenaden» blitt fremstilt som et tiltak for å styrke folkehelsen. Om «Industripromenaden» forteller Bakgrunnsdokument for Strategi for folkehelse, følgende: «Det vil være en folkesti som binder sammen ytterpunktene av sentrum. Den vil bestå av særskilte aktivitetsområder, gå forbi industriområder, kafeer og møtesteder som Bok og blueshuset, båthavn, Telemarksgalleriet og opp videre langs kanalen. Det vil bli en aktiv oppdagelsesreise både mentalt og fysisk, med formidling av Notoddens historie ved industri og verdensarv.»

Kulturplan

En ny kulturplan fra Notodden kommune ventes i forvaltningsplanperioden.

Kulturminneplan

En ny kulturminneplan fra Notodden kommune ventes i forvaltningsplanperioden.

Tinn - kommunale planer med forbindelser til verdensarven

Planstrategi Tinn kommune 2021-2024

Planstrategi for Tinn kommune gir en oversikt over kommunens planverk og i denne kommer det frem at kommunen har en brannsikringsplan for Rjukan/verdensarv som skal revideres i 2022. Denne vil så bli videreført med handlingsplan i en femårsperiode. Videre er det vedtatt å skrive en ny plan med arbeidstittel «Verdensarvområdet – Bevaring detaljreg.» med virkning en gang mellom 2022-2024. Planen vil ta utgangspunkt i arbeidet med kartløsningen «Verdensarvbyen Rjukan» Verdensarvbyen - Arkitektur, bygningstyper og byplanlegging på Rjukan (tinn-kommune.com).

Skole- og oppvekstplan 2016-2025

I Tinn kommunes plan for skole og oppvekst vises det til at det skal komme frem i kommunens og skolens planer hvordan man skal jobbe med verdensarv i skolen.

Tinn kommuneplan 2017-2029 - Samfunnsdelen

Samfunnsdelen i Tinn kommuneplan bruker aktivt verdensarvstatusen både når det er snakk om strategier, men også knyttet til konkrete tiltak. Under kapittel «4.0 reiselivskommune» blir det poengtert at det har vært en fremgang i reiselivet og at kommunen har styrket seg som en reiselivskommune, mye på grunn av blant annet verdensarvstatusen. Kommuneplanen tar videre opp i seg forpliktelsene fra nominasjonsdokumentene, og skal blant annet sørge for at kulturmiljøene ikke blir uheldig påvirket av endringer og at verdensarvstedet skal være eksempel for beste praksis for vern av kulturminner og miljøer.

Kommuneplanen har konkrete mål som skal fylles i perioden:

> Hovedmål 4. Tinn skal ha en aktiv rolle i verdensarvutviklingen, -formidlingen og -bevaringen.

I tillegg til dette skal det utarbeides strategier der Tinn skal satse på verdiskaping knyttet til landskap, kultur og verdensarv, samt av verdensarvstatusen skal brukes som ressurs i reiseliv- og næringsutvikling.

Under kapittel 6. 2 Kommunens rolle som tjenesteleverandør, formuleres følgende strategi i kommuneplanen: Verdensarv skal være tema i alle relevante kommunale planer. Verdensarv-verdiene skal vektlegges i forvaltningen av kommunens bygninger og anlegg. Kunnskap om Verdensarven skal inn i opplæring/undervisning i barnehage og skole.

Under delkapittel 7.5 Bærekraftig utvikling kommer det frem at det skal legges opp til en bevisst holdning til transport i verdensarvområdet. Det skal settes opp skyttelbuss mellom attraksjonene. I tillegg til dette skal det legges opp til «at kulturlandskap og verdensarvverdier forvaltes i sammenheng.»

Knyttet til klimaendringer har kommunen utarbeidet en ny overordnet beredskapsplan, som omfatter 63 v de 97 signifikante objektene i verdensarven. «Infrastruktur, bygninger, bydeler, maskiner og utstyr som faller innunder verdensarvbegrepet vil kreve en spesiell oppfølging og ivaretakelse i forbindelse med samfunnssikkerhet og beredskap.»

Strategisk næringsplan for Tinn kommune 2019-2029

Den strategiske næringsplanen trekker opp tre ulike områder, hvor verdensarven kan skape aktivitet: Reiseliv, håndverkstjenester / forvaltning og forskning og formidling. Videre kommer det fram av planen at det bør formes en strategi knyttet til at «[v]erdensarv må implementeres der det er naturlig, og bli en del av identiteten i Tinn ved å:

- Avdekke potensiale og utviklingsmuligheter knyttet til vår verdensarvstatus.
- Utvikle og styrke en merkevareprofil.
- Kartlegge hvilken kompetanse og kapasitet som må til for å forvalte verdensarven fremover.
- Samarbeide tett med NIA og Riksantikvaren og øvrige myndigheter.
- Utrede mulighetene for et nasjonalt kompetansesenter for verdensarv i Tinn.

- Kommunen og andre ansvarlige instanser må tidlig inn i prosesser for å opplyse om eventuelle utfordringer knyttet til det å operere i et verdensarvområde.»

Vinje kommunale planer med forbindelser til verdensarven

Kulturminneplan 2023-2032

En ny kulturminneplan for Vinje kommune er under utarbeidelse. Planen skal være ferdig utarbeidet våren 2023.

Kommuneplanens samfunnsdel 2016-2035

Under Vinjes kompetansemål har kommunen satt et mål om at Vinje i 2035 skal fortsette samarbeidet med de andre aktørene i verdensarven. Det vil si at verdensarvområdet skal gi tilrettelagte tilbud og kunnskapsformidling om Møsvatn og Møsstrond.

Næringsplan for Vinje kommune 2017-2021

I næringsplanen for Vinje kommer det frem at kommunen søker å bruke virkninger fra verdensarvstatusen til å øke sysselsettingen og omsetningen. Dette skal gjøres ved å markedsføre fjell- og kulturlandskapet rundt Møsvatn. To avgjørende ressurser for å nå dette målet er rutebåten «Fjellvåken» og Mogen Turisthytte.

UTKAST

Oversikt over signifikante objekter og bruk av lovverk

ID - nummer	Verdensarvattributt	Signifikante objekter/deler	Type vern
VANNKRAFT			
1	Tinfos kraftstasjoner		
1.1		Tinfos I med Myrens dam	Kulturminneloven § 20 (2013)
1.2		Tinfos II og Holtakanalen	Kulturminneloven § 20 (2013)
2	Hydros kraftstasjoner i Tinnelva		
2.1		Svælgfos lynavlederhus og verksted	Plan- og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
3	Vemork kraftstasjon		
3.1		Kraftstasjons-bygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
3.2		Rørgate	Kulturminneloven §§ 15 og 19
3.3		Ventilkammerhus	Kulturminneloven §§ 15 og 19
3.4		Skarsfosdam I med lukehus	Kulturminneloven §§ 15 og 19
3.5		Tunnelsystem med 6 steintipper	Kulturminneloven §§ 15 og 19
4	Såheim kraftstasjon		
4.1		Kraftstasjons-bygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
4.2		Kraftaggregat i fjell	Kulturminneloven §§ 15 og 19
4.3		Rørgate i fjell	Kulturminneloven §§ 15 og 19 / Generelt lovverk
4.4		Tunnelsystem med 7 steintipper	Generelt lovverk
4.5		Verkstedbygning	Generelt lovverk
5	Regulerings-dammer		
5.1		Den gamle Møsvatn dam	Plan- og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
6	Kraftoverføring		
6.1		Kabelhuset	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
6.2		Kontrollrom i Ovnshus I (bygg 242)	Kulturminneloven § 15
6.3		Trafo- og fordelingsstasjon (bygg 273)	Kulturminneloven §§ 15 og 19

UTKAST

6.4		Kraftlinje 16 og 17	Kulturminneloven § 15
INDUSTRI			
7	Hydroparken Notodden		
7.1		Ovnshus A (bygg 60)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.2		Tårnhus A (bygg 70)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.3		Kalksalpeter-fabrikken (bygg 105)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.4		Emballasjefabrikken (bygg140)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.5		Pakkhus A (bygg 95)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.6		Ovnshus C (bygg 20)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.7		Forsøksfabrikk og elektrisk verksted (bygg 25)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.8		Forsøksfabrikk og smie (bygg 30)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.9		Laboratorium og verksted (bygg 80)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.10		Hydrogenfabrikken (bygg 55)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.11		Nitrogenfabrikk og renseanlegg (bygg115)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.12		Minareten (bygg 135)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.13		Kompressor- og synteseanlegg (bygg 130)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.14		Forniklingen (bygg 160)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
7.15		Ammoniakkvann-fabrikken (bygg 90)	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
8	Hydroparken Rjukan		
8.1		Ovnshus I (bygg 242)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.2		Kjelehuset (bygg 246)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.3		Tønnefabrikken (bygg 282)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.4		Pumpehuset (bygg 249)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.5		Laboratoriet (bygg 248)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.6		Hydrogenfabrikk Såheim II	Kulturminneloven §§15,19

8.7		Nitrogenfabrikken (bygg 226)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.8		Kompressorhuset (bygg 228)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.9		Syntesen (bygg 229)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
8.10		Mekanisk verksted (230)	Kulturminneloven §§ 15 og 19
9	Produksjonsutstyr		
9.1		Blandekrukker	Kulturminneloven §§ 15 og 19
9.2		Lysbueovn Notodden	Kulturminneloven §§ 15 og 19
9.3		Lysbueovn Rjukan	Generelt lovverk
9.4		Syretårn	Kulturminneloven § 15
9.5		Pumpe fra AEG	Kulturminneloven § 15
9.6		Tanker i hydrogenfabrikken (bygg 55)	Kulturminneloven § 15
9.7		Synteseovn Rjukan	Kulturminneloven § 15
TRANSPORTSYSTEM			
10	Tinnosbanen		
10.1		Banelegeme med signal- og kjøreledningsanlegg	Kulturminneloven § 22 a
10.2		Notodden gamle stasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
10.3		Jernbanebrygga/ Rjukanbrygga	Generelt lovverk/ Kulturminneloven § 22 a (jernbaneskinner)
10.4		Notodden stasjon med 8 bygninger	Kulturminneloven § 22a
10.5		Tinnoset stasjon med 3 bygninger	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11	Rjukanbanen		
11.1		Banelegeme med signal- og kjøreledningsanlegg	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.2		Tinnoset fergeleie med 6 bygninger	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.3		Tinnoset slipp med maskinhus	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.4		Fyrlykter langs Tinnsjøen	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.5		Mæl fergeleie	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.6		Mæl stasjon med 4 bygg	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.7		Mælsvingen 10-15 med 5 bygg	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4

11.8		Ingolfsland stasjonsbygning	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.9		Rjukan stasjonsbygning, godshus og lokomotivstall	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.10		Såheim lokomotivstall	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.11		Vemorksporet	Kulturminneloven §§ 15 og 19
11.12		Rullende enheter	Kulturminneloven § 15
11.13		D/F Ammonia	Kulturminneloven § 14 a
11.14		M/F Storegut	Kulturminneloven § 14 a
11.15		D/F Hydro – skipsvrak	Kulturminneloven § 14
COMPANY TOW			
12	Hydrobyen Notodden		
12.1		Grønnbyen	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
12.2		Villamoen	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
12.3		Admini Notodden	Kulturminneloven §§15,19
12.4		Casino	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26, generelt lovverk
13	Hydrobyen Rjukan		
13.1		Krosso	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
13.2		Krossobanen	Kulturminneloven §§15,19
13.3		Fjøset med fjøsgårdene	Kulturminneloven §§15,19
13.4		Villaveien-Flekkebyen	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.5		Gamle sentrum	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.6		Admini Rjukan	Kulturminneloven §§ 15 og 19
13.7		Portvakta og brannstasjonen	Plan-og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
13.8		Anleggskontoret i Hydroparken	Plan-og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
13.9		Kontorbygget i Hydroparken	Plan-og bygningsloven 2009 §§ 12-6 og 12-7-6
13.10		Rjukanhuset	Kulturminneloven §§ 15 og 19
13.11		Såheim private skole med lærerbolig	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.12		Rødbyen og Tyskerbyen	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.13		Torget	Plan- og bygningsloven 1985 §§ 25.6 og 26
13.14		Nybyen (hustype O)	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.15		Baptistkirken	Kulturminneloven § 15
13.16		Rjukan kirke	Generelt lovverk

13.17		Rjukan sykehus med overlegebolig	Generelt lovverk
13.18		Tveito skole med 5 lærerboliger	Generelt lovverk/ Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4 (boliger)
13.19		Tveitoparken med Tveito allé	Generelt lovverk
13.20		Mannheimen og Paradiset	Generelt lovverk / Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4 (Paradiset)
13.21		Sing Sing murkarrè	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.22		Triangelen Ligata	Plan- og bygningsloven 1985 § 20-4
13.23		Fabrikkbrua, Birkeland bru og Mæland bru	Generelt lovverk

UTKAST

Formidlingsarenaer i verdensarven

RNI har en rekke formidlingsarenaer og punkt. Under kommer en bekrivelse av disse arenaene.

Stiftelsen Norsk Industriarbeidermuseum

Norsk Industriarbeidermuseum (NIA) er en stiftelse og et konsolidert museum som drifter flere museumsenheter, med og uten verdenarvhistorien i fokus. Museet har flere kulturhistoriske oppdrag, og formidler norsk arbeider-, sosial-, demokrati- og krigshistorie. Fortellingene overlapper med historien om FUV. Museet er eier og forvalter av flere fredede kulturminner i verdensarven. NIA har en avdeling som er autorisert som verdensarvsenter for Rjukan-Notodden og med dette følger det formelle formidlingsoppdraget for verdensarvområdet. I tillegg forsker NIA på temaer med forbindelser til verdensarven, og forvalter samlinger og arkiv med tilknytning til verdensarven. Museet formidler gjennom skoletilbud, utstillinger, arrangementer, digitale løsninger og omvisninger.

Vemork

Da Vemork kraftstasjon «Rjukan I» stod ferdig i 1911, var den verdens største i sitt slag. Vemork eies av Hydro Energi og hele området er per i dag fredet under kulturminneloven. Fredningen omfatter arealet fra toppen av rørgata til Vemorkbrua. Siden 1988 har Norsk Industriarbeidermuseum (NIA) driftet museum i det gamle kraftverket. Vemork har etablerte utstillinger, formidling og tilbud i arealene.

Ruinen etter hydrogenfabrikken inngår i fredningen av Vemork-området og er et signifikant objekt i RNI. Under andre verdenskrig var tungtvannsproduksjonen i hydrogenfabrikken et mål for sabotasje og militære aksjoner, hvorav den mest kjente var operasjon Gunnerside i 1943. Tungtvannskjelleren ble åpnet som eget bygg i 2022 er det nyeste tilskuddet i formidlingen på NIA.

Rjukanbanen

Rjukanbanen er jernbanestrekningen mellom Mæl ved Tinnsjøen og Rjukan. Rjukanbanens faste installasjoner, ferger og og noe av dets rullende materiell er fredet etter kulturminneloven. Banen eies og forvaltes av Norsk Industriarbeidermuseum, som drifter anlegget som museumsbane. Rjukanbanen har ca. 14000 besøkende årlig, hvorav ca. 1/3 reiser med tog og/eller ferje.

Rjukan stasjon åpnet i mai 1909. Stasjonen ble nedlagt samtidig med banen. Rjukan stasjon er utbygd i tre omganger, men har en del av det originale inventaret intakt. Stasjonen er fredet etter kulturminneloven.

Stasjonsbygningen på Tinnoset er oppført i laft, og inngår i fredningen. Den eies av BaneNOR og forvaltes av Norsk Jernbanemuseum som jobber med å legge til rette for bruk av bygget som utstillingslokale.

Fergeleiet og slippen på Tinnoset er også fredet under kulturminneloven og eies av NIA. Det er sju bygninger tilknyttet Tinnoset slipp og fergeleie. Slipp- og kaianlegget på Tinnoset er tilgjengelig for publikum uten inngangsbillett. Det er satt opp informasjonsskilt som viser aktiviteten tilbake i tid.

Mæl stasjon, fergeleie og verksteder ble etablert i 1908. I dag er Mæl stasjon et etablert område for museumsbanedrift med sesongvertskap, kafe og formidlingstilbud. Både D/F Ammonia og M/F Storegut er fortøyd på Mæl. Fergene er fredet av Riksantikvaren. Arbeidet med forvaltning, drift og vedlikehold ledes av Norsk Industriarbeidermuseum i tett samarbeid med Riksantikvaren og fylkeskommunen.

Fabrikkbyene

Hydrobyene er viktige formidlingsarenaer for fortellingen om det totalplanlagte bysamfunnet med egen infrastruktur. Arkitekttegnede byområder og samfunnets hierarkiske organisering kan oppleves og er lett tilgjengelige for besøkende så vel som bosatte..

Kommunene jobber aktiv for å legge til rette for at det skal være mulig å oppleve Hydrobyene på en enkel og bærekraftig måte. Tinn/VisitRjukan har utviklet fot- og sykkelturer hvor man kan oppleve Rjukan og både brosjyrer og kart som kan hentes gratis i turistinfo. Notodden jobber med Industripromenaden-prosjekt som skal binde sammen verdensarvelementene i byen og formidle om de gjennom skilt langs veien. Også i Notodden jobbes med turstien langs Tømmerrenna som kobler sammen byen og Tinfos kulturmiljø hvor man kan oppleve historien om bygging av kraftproduksjonen i Norge og relevante parallelle industrier i verdensarvperioden.

Tinnosbanen

Hele Tinnosbanen er fredet etter kulturminneloven og eies av Bane NOR. Denne jernbanestrekningen har i dag ikke utnyttet sitt potensiale for formidling, på grunn av manglende vedlikehold og formidlingspunkt.

Krossobanen

Krossobanen er en gondolbane som ble bygget i 1928 som et folkehelsetiltak for befolkningen på Rjukan. Gondolbanen forbinder byen med Hardangervidda og er en god formidler av beboernes rekreasjonsmuligheter fra mellomkrigstiden.

Møsvatn og Møsstrond

Området rundt Møsvatn forteller historien om baksiden av utviklingsmedaljen. Mye kulturlandskap gikk tapt da oppdemmingen begynte. Møsvatndammen står som et skille mellom gammel og ny tid, på nedsiden av dammen utviklet det nye Norge seg, på oppsiden fortsatte det gamle bondesamfunnet. Formidlingsarenaer for denne historien er Verdensarvsenter, Hardangervidda nasjonalparksenter, båten «Fjellvåken» på Møsvatn, den gamle skolen på Hovden, Mogen turisthytte og skilt ved dammen. Verdensarvsenter har fått midler til etablering av et eget utstillingspunkt i Vinje og kommunen jobber aktivt med å skape flere formidlingsarenaer. Vinje kommune har fått midler til restaurering av Elida, Sam Eydes båt, som skal seile i Møsvatn igjen, vises fram, formidles om og tilgjengeliggjøres. Kommunen jobber også aktivt med utvikling av sykkelløyper som legger til rette for at kulturlandskapet rundt Møsvatn kan oppleves og formidles om.

UTKAST

Det bor fortsatt om lag 40 fastboende uten veiforbindelse på Møsstrond, og det er båt og snøskuter som er framkomstmiddel for de fastboende.

Digitale formidlingsflater

Industriarven.no er den offisielle nettsiden for formidling av RNI. Den eies av NIA og inneholder informasjon om forskjellige aspekter knyttet til RNI.

RNI app

RNI app er en applikasjon for besøkende i RNI. Appen er gratis nedlastbar i Apple Store og Google Play, og er en nyttig formidlingsstøtte for selvguidede turer i hele verdensarvområdet.

RNI e-Bok

E-boken er et formidlingsverktøy med 250+ sider som kan brukes både i undervisning, og for den spesielt interesserte. Bøken er et interaktivt verktøy og har flere lag med informasjon om RNIs fremragende universelle verdi. Den er gratis og kan lastes ned fra fylkeskommunens nettside. Det jobbes for å få e-boken tilgjengelig i flere plattformer.

Google Arts & Culture (webside og App)

Publishing for Development leder prosjektet om presentasjonen av UNESCO verdensarvsteder på Google Arts and Culture-plattformen. Denne plattformen, som inkluderer et flerspråklig nettsted og en enormt vellykket app for mobil, er designet for å la nettsteder vise frem flere historier om verdensarvstedet og dets bidrag til kulturutvikling. RNI digital utstilling er utviklet av verdensarvsenteret ved NIA og ble lansert i mars 2021.

DigitaltMuseum

DigitaltMuseum er en felles database over samlinger i norske og svenske kunst- og kulturhistoriske museer. Det gir tilgang 24/7 til mer enn 4 millioner fotografier, gjenstander og annet materiale fra ca. 250 museer. Et grovt søk om RNI relaterte nøkkelord gir resultater fra mer enn 80 eiere.

Informasjon

Det er lagt ut informasjon om verdensarven og verdensarvområdet på nettsidene til medlemmene av partnerskapet. Den offisielle nettsiden industriarven.no er en prioritert nettside for formidling av verdensarven. Verdensarvrådets formelle dokumenter, møtepapirer, referater og møteopptak er publisert i fylkeskommunens nettside.

Visit-selskapene formidler aktiviteter i verdensarven gjennom helårsåpent turistkontor og på nettsider. Industriarven er også representert i Den Norske Turistforeningsapp UT.

Skilting

Det er utarbeidet en skiltplan i tre faser for RNI som beskriver skilting av 97 signifikante objekter og attributter. Et samarbeid mellom reiselivs-, formidling- og forvaltningsaktører jobber fortløpende for skilting av signifikante objekter og andre viktige områder i RNI.

Verdensarv i læreplan

Verdensarv i læreplan er et prosjekt om undervisningsmateriell om verdensarven for bruk i barnehage til videregående opplæring. Utdanning og skoleverket er det største arbeidsfeltet for UNESCO og derfor også en viktig målgruppe for verdensarven. Klima- og miljødepartementet har understreket dette for de norske verdensarvstedene. Det er i Norge gjort få konkrete forsøk på etablering av undervisningsverktøy og læreplaner om verdensarv. Dette prosjektet er ment å møte denne utfordringen for vårt område, forhåpentligvis med overføringsverdi til andre.

Museer

I tillegg til Norsk Industriarbeidermuseum er det flere museer på nasjonalt nivå som formidler historien, eller deler av historien, til RNI. Nasjonalmuseet har flere fotosamlinger av fotografer som jobbet i verdensarvområdet i industriperioden. Norsk Teknisk Museum formidler ikke bare vitenskapelig informasjon om kraftproduksjon, elektrisitet og produksjon av kunstgjødsel, men også eier og formidler gjenstander fra selve verdensarvområdet. Kraftmuseet gir naturligvis nok stor plass til Hydro i sin formidling. Norsk Jernbanemuseum formidler om den nasjonale utviklingen i jernbanehistorie. Det har betydelig mengde med gjenstander fra verdensarvbanene og både Rjukanbanen og Tinnosbanen har en synlig plass i formidlingstilbudet. Telemark museum har både fotomateriale og gjenstander fra og har hatt prosjekter relatert med verdensarvområdet. Andre museer som har relevant innhold i sitt formidlingstilbud som relateres med verdensarvverdiene er, bl. a., Norsk Folkemuseum, Vest-Telemark Museum og Justismuseet.

Den kulturelle skolesekken (DKS)

DKS' fylkeskommunale tilbud i verdsarvområdet har i perioden 2015-2019 blitt utviklet gjennom et tett samarbeid med NIA. Museet har ved flere anledninger i disse årene fått midler fra DKS til utvikling av programtilbud og innkjøp av utstyr til formidling. Fra 2020 har DKS i Telemark jobbet med en mer mangfoldig portefølje av leverandører og har fra 2022 et blandet tilbud mellom NIA, Grenland Friteater og Rjukan Solar Punk Academy.

Partnerskapsavtalen (2019-2023)

PARTNERSKAPSAVTALE FOR VERDENSARVRÅDET FOR RNI, SAMARBEIDSORGAN FOR VERDENSARVOMRÅDET

1. FORMÅL

Avtalen har som formål å sørge for et godt samarbeid om og koordinering av oppfølgingen av verdensarvstatusen. Oppfølgingen skal være i tråd med intensjonserklæringen, verdensarvkonvensjonen og forvaltningsplanen. Avtalen skal sikre samarbeid og koordinering mellom kommunale, fylkeskommunale og statlige myndigheter. Den skal sikre en arena for informasjonsutveksling, diskusjon, rådgivning og avklaring i saker som kan ha innvirkning på oppfølgingen av verdensarvstatusen som er tildelt RNI.

2. AVTALENS VARIGHET OG MULIGHETER FOR ENDRING

Partnerskapsavtalen behandles/forlenges for hver kommunalpolitiske periode. Avtalen gjelder for den kommunalpolitiske perioden den er vedtatt, men kan reforhandles på seks måneders varsel dersom en av partene ønsker det. Partnerskapsavtalen kan bli revidert dersom det oppstår betydelige endringer i organisasjonsstruktur eller rammevilkår som påvirker avtalen.

3. AVTALENS PARTER

Avtalen har følgende parter:

- Vestfold og Telemark fylkeskommune
- Tinn kommune
- Notodden kommune
- Vinje kommune

4. VERDENSARVRÅDET

4.1 Sammensetning

Medlemmer:
- Fylkesordfører
- Ordfører i Vinje kommune
- Ordfører i Tinn kommune
- Ordfører i Notodden kommune
- Opposisjonsrepresentant fra Telemark Fylkeskommune
- Opposisjonsrepresentant fra Vinje kommune
- Opposisjonsrepresentant fra Tinn kommune
- Opposisjonsrepresentant fra Notodden kommune
- Rådmann fra Telemark Fylkeskommune
- Rådmann fra Vinje kommune
- Rådmann fra Tinn kommune
- Rådmann fra Notodden kommune
- Verdensarvkoordinator 3
- Kommunal verdensarvkoordinator fra Tinn kommune (kontaktperson, jf. 5.4)
- Kommunal verdensarvkoordinator fra Notodden kommune (kontaktperson, jf. 5.4)
- Kommunal verdensarvkoordinator fra Vinje kommune (kontaktperson, jf. 5.4)

De politiske representanter følger de kommunale valgperiodene og skal ha én vara hver. Varaene skal ha alle saksdokumenter tilsendt, men møter kun ved fravær. Rådmennene kan ved behov invitere fagpersoner fra sin organisasjon til møter i verdensarvrådet.

Observatører:
- En representant fra Riksantikvaren

UTKAST

• En representant fra Verdensarvsentret Observatører har møte- og talerett, men ikke stemmerett.

Sekretariat:
• Fast oppgave for verdensarvkoordinator.

Ved eventuelt enkeltstående fravær ved møter velger rådet en kommunal verdensarvkoordinator som sekretær.

4.2 Konstituering Rådet konstituerer seg selv med leder og nestleder for en periode på 2 (to) år. Ledelsen av rådet skal være politisk.

4.3 Møtevirksomhet Verdensarvrådet skal holde møter etter behov, men minst to ganger i året.

4.4 Årlig møte med stakeholders Verdensarvrådet forplikter seg i fellesskap til én gang i året å arrangere et møte med sentrale stakeholders, dvs. store eiere og aktører innenfor verdensarvområdet. Saker/forslag som kommer opp her kan tas med for behandling/vurdering av Verdensarvrådet eller den part som har direkte myndighet i saken. Verdensarvrådet kan ved behov invitere stakeholders til sine møter.

4.5 Faste oppgaver
• Fremme og sikre samarbeid, koordinering og informasjonsutveksling mellom lokale, regionale og nasjonale aktører.
• Sørge for at verdensarvområdet har en verdensarvkoordinator
• Ha ansvar for utforming, oppfølging og rullering av forvaltningsplan med handlingsprogram/tiltaksdel
• Samordning og harmonisering av initiativ, tiltak og planer som gjelder Rjukan-Notodden Industriarv som ett verdensarvområde.
• Være kontaktpunkt for statlige myndigheter i spørsmål som omhandler hele verdensarvområdet (informasjon, rapportering, prioritering av ressurser m.m.).
• Ha ansvar for gjennomføring av rapportering (samlet årsrapport og periodisk rapportering til Unesco hvert sjette år)
• Arbeide med mobilisering av ressurser til gjennomføring av tiltak som er i tråd med intensjonene for verdensarvarbeidet.
• Være hørings-/rådgivende organ for saker som vedrører verdensarvstatusen.
• Kalle inn parter og aktører til møter ved behov.
• Arrangere årlig møte med stakeholders, jf. pkt.
• Melde fra når FUV er truet

5. VERDENSARVKOORDINATOR

5.1 Stilling og ansettelsesforhold Det skal være ansatt en person i 100 % stilling som verdensarvkoordinator. Stillingen skal ha Vestfold og Telemark Fylkeskommune som arbeidsgiver.

5.2 Kompetansekrav Stillingen som verdensarvkoordinator krever kompetanse innen arbeidsfeltet.

5.3 Faste oppgaver
• Skal være sekretariat for verdensarvrådet
• Skal ha rollen som kontaktpunkt (kontaktadresse) for verdensarvområdet, og sørge for

kontaktnettverk i og for verdensarvområdet, herunder involvere ressurspersoner og kompetansemiljø nasjonalt og internasjonalt som har betydning for oppfølgingen av verdensarven i hele Telemark.
• Skal sette i verk og følge opp vedtak i verdensarvrådet.
• Skal ha ansvar for saksfremlegg, møteinnkalling og referat for verdensarvrådet.
• Skal koordinere og bidra inn i rapporteringen (samlet årsrapport og periodisk rapport til Unesco hvert sjette år).
• Skal bidra til å følge opp og rullere forvaltningsplanen.
• Skal organisere årlig møte med stakeholders.
• Ha et særlig ansvar for å gjøre FUV kjent og statusen brukt til beste for hele Telemark.
• Skal være kjent med retningslinjene for oppfølging av verdensarvkonvensjonen og ha dette som styringsverktøy i arbeidet.
• Skal ha oversikt over utviklingen i området og sørge for god informasjonsutveksling mellom ulike aktører og myndighetsnivå.
• Skal delta i nasjonale og nordiske nettverk for verdensarvforvaltere.

5.4 Kommunale kontaktpersoner Verdensarvkoordinatoren skal ha faste kommunale verdensarvkoordinatorer som kontaktpersoner i Tinn, Vinje og Notodden. De kommunale kontaktpersonene skal ha kjennskap til verdensarvområdet og sørge for intern kommunal koordinering. Hvordan dette best løses, bestemmes av den enkelte kommune.

6. ØKONOMISKE BETINGELSER

6.1 Verdensarvrådet

• Årlige statlige bevilgninger til drift av rådet blir tildelt etter søknad fra Vestfold og Telemark Fylkeskommune på vegne av verdensarvrådets parter. Søknaden skal godkjennes av rådet før den sendes.
• Det blir ikke gitt møtegodtgjøring til representantene i rådet. Dette dekkes av den enkelte part.
• Reise og møtegodtgjørelse for leder og nestleder dekkes når disse er i møter på oppdrag for verdensarvrådet.

6.2 Verdensarvkoordinator

• Årlige statlige bevilgninger til opprettholdelse av én 100 % stilling og dens virksomhet blir tildelt etter søknad fra Vestfold og Telemark Fylkeskommune på vegne av verdensarvrådet. Søknaden skal godkjennes av rådet før den sendes.

UTKAST

Intensjonserklæring

Intensjonserklæring

«Rjukan – Notodden er et eksempel på den banebrytende industrireisingen som fant sted ved inngangen til 1900-tallet under den såkalte «andre industrielle revolusjonen». På en tid da muligheten til å føre elektrisk kraft over store avstander var begrenset, ble produksjon og lokalsamfunn etablert der fossefallene og dermed kraften fantes. Reisingen av verdens største kraftstasjoner for sin tid i avsidesliggende dalfører under Europas største fjellplatå var i seg selv en bragd. Kunstgjødsel var etterspurt på verdensmarkedet. Kristian Birkelands oppfinnelse av lysbuemetoden for produksjonen av kunstgjødsel kombinert med Sam Eydes entreprenørskap og utenlandsk kapital ble grunnlaget for firmaet Norsk Hydro og de to industristedene Notodden og Rjukan. Hele ensemblet av kraftstasjoner, fabrikker, transportsystem og en komplett company town ble skapt under den organisatoriske rammen av ett selskap. Rjukan – Notodden framstår som en framragende manifestasjon av hvordan innovasjoner, kapital og menneskelig skaperkraft formet en grunnleggende ny virkelighet tidlig på 1900-tallet.

Dersom industristedet Rjukan-Notodden blir innskrevet på Verdensarvlisten, garanterer Norge at kulturminneverdiene vil bli ivaretatt i den framtidige forvaltningen av stedene.

Notodden kommune, Tinn kommune, Vinje kommune, Telemark fylkeskommune, Riksantikvaren og Miljøverndepartementet er enige i punktene som gjengis nedenfor:

Målet for verdensarvnomineringen av industristedene Rjukan – Notodden er å bevare kulturminner og landskap som viser hvorfor industristedene ble etablert her og hvordan området fungerte og utviklet seg videre.

- Det historiske særpreget og kvaliteten skal være en ressurs og en del av grunnlaget og drivkraften for utvikling av både næringsliv og samfunn så vel som kulturliv og gode levekår
- Industristedet skal bevares som et levende samfunn uten at de kulturhistoriske verdiene forringes
- Kulturmiljøene skal tas vare på slik at verdensarvverdiene ikke blir uheldig påvirket av endringer
- Industriarven skal forvaltes i samsvar med nasjonalt lovverk. Norges mål for verdensarvstedene er at de skal framstå som eksempler på beste praksis for vern av kulturminner og miljøer og bidra til å fremme verdensarvkonvensjonen.»

Samarbeid

Det er vårt felles ansvar å sørge for at verdensarvstedene blir bevart og sikret. Det er også vårt felles ansvar å sikre at næringsliv kan utvikles uten å redusere de overordnede kulturminneverdiene.

En felles forståelse hos alle som har interesser i området er viktig for dette samarbeidet.

Et verdensarvråd skal etableres hvor alle ledd av forvaltning er representert. Samarbeidsrådet skal fremme kvalitet i alle ledd i saksbehandling som berører verdensarvområdet og dets framragende og universelle verdier, og sørge for en ensartet, forutsigbar og tydelig behandling. Samarbeidsrådet skal initiere utvikling og tydeliggjøring av verdensarvstatusen til fordel for hele området og buffersonen.

Denne erklæringen er akseptert på alle politiske nivå og innarbeidet hos relevante parter. Den vil være basis for all videre forvaltning av de viktige kulturminneverdiene i området.

Jørn Holme
Riksantikvar

Terje Riis-Johansen
Fylkesordfører i Telemark

Steinar Bergsland
Ordfører i Tinn kommune

Jørn Cristensen
Ordfører i Notodden kommune

Arne Vinje
Ordfører i Vinje kommune

Litteraturliste

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (31. juli, 2021)

Tilgjengelig fra: UNESCO World Heritage Centre - The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (Hentet 26. januar 2023).

Taugbøl, Trond, red.; Andersen, Eystein M., red.; Grønn, Unni, red.; Moen, Bjørn Frode, red. (2014)

Rjukan – Notodden industriarv. Nominasjon til Unescos verdensarvliste. Riksantikvaren/Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: Riksantikvarens vitenarkiv: Rjukan - Notodden industriarv. Nominasjon til Unescos verdensarvliste (unit.no) (Hentet 26. januar 2023).

Meld. St. 16 (2019-2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*.

UNESCO (2013) *Managing cultural world heritage.* Paris: UNESCO. Hentet fra World Heritage Centre - Managing Cultural World Heritage (unesco.org) (Hentet 26. januar 2023).

Ny, helhetlig verdensarvpolitikk (Mars 2012) Miljøverndepartementet. Tilgjengelig fra: Ny, helhetlig verdensarvpolitikk (regjeringen.no)

Norsk Standard 16096: Bevaring av kulturminner – Tilstandsanalyse av fredete og verneverdige bygninger. (august, 2012)

Haukeland, Per Ingvar; Brandtzæg, Bent Aslak (2019) Telemarksforskning. *Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling*

Nettressurser

UTKAST